

2 753

సామలూరి

భీతయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక

వ్యవస్థాపక సంపాదకులు : విద్యాన్ బుల్లసు సీతారామశాస్త్రి.

సంపుటము 14

రాజమహేంద్రవరము 16-8-1991, 1-9-1991

సంచికలు 16, 17

—* ఈ సంచికలో రచయితలు *—

1. డా॥ శనగవరపు రవిశంకర హృషీకేశశర్మ	4. శ్రీ ముదిగొండ ఈశ్వరచరణ్
2. డా॥ చల్లా శ్రీరామచంద్రమూర్తి	5. డా॥ చిర్రావూరి శ్రీరామశర్మ
3. డా॥ మిరియాల రామకృష్ణ	6. శ్రీమతి కల్లూరి సీతామహాలక్ష్మి

1, 16 తేదీలలో ప్రచురింపబడును.

సంవత్సర చందా రు. 20-00

6 మాసములకు రు. 12-00

విడి ప్రతి రు. 2-00

~~~~ సకాలంలో చందా పంపి సహకరించండి ~~~~

— సంపాదకుని మాట —

ఒకప్పుడు సరియైన సాకర్యములు లేకపోవడంవల్ల తాటియాకులపై గ్రంథాలు రచించి ప్రకటింపబడేవి. నవ్యనాగరికత వెల్లివిరిసిన ఈ రోజుల్లో ఆధునికంగా కాగితపు పరిశ్రమ అభివృద్ధి చెందిన దేశాని రచనావ్యాసంగానికి రచనల్ని ప్రకటించడానికి అవసరమైన “కాగితం” సామాన్యులకు అందుబాటులో లేనివిధంగా దాని ధర ఆకాశాన్నంటుతోంది, విజ్ఞాన సముపార్జనకు అత్యంతావశ్యకమైన గ్రంథాలకు రచయిత ఎంత ముఖ్యమో ‘కాగితం’కూడా అంతే ముఖ్యం.

పుస్తక ప్రచురణ మోయలేని ‘భారం’ అవడంవల్ల అందరికీ నిరాశ కలుగుతోంది. తెలుగు యూనివర్సిటీవారు, ప్రభుత్వం కూడా సమాలోచనలు జరిపి, గ్రంథకర్తలకు, ప్రచురణకర్తలకు ‘కాగితం’ అందుబాటు ధరలో ఉండే ప్రయత్నం చేయడం అత్యంతావశ్యకం.

ఈ విషయం అత్యంత ప్రధానంగా భావించి ప్రభుత్వానికి సరియైన విజ్ఞాపన చేయవలసిన బాధ్యత సాహిత్యాభిమానులందరిపై నా ఉందని మా మనవి.

— సంపాదకుడు

కీ.శే. విద్వాన్ బులుసు సీతారామశాస్త్రి జయంత్యుత్సవ మహాసభ ప్రకటన

కీ.శే. శాస్త్రిగారి జయంత్యుత్సవ సభ వారి జన్మదినమైన సెప్టెంబరు 15వ తేదీ 1991 న రాజమహేంద్రవరంలో సాయంత్రం 4 గంటలకు శ్రీ గౌతమీ గ్రంథాలయంలో జరుపుటకు ఏర్పాటు చేయడమైనది.

ఆనాటి సభలో శ్రీ శాస్త్రిగారి స్మారక సాహిత్య పురస్కార విజేతలకు నగదు బహుమానం అందజేయడానికి నిర్ణయించాము.

సాహిత్యాభిమానులెల్లరు సభకు విచ్చేసి సభను రంజింపచేయవలెనని వినయపూర్వకంగా మనవి చేసుకుంటున్నాము.

సంపాదకుడు

“సమాలోచన”

★ స మా లో చ న ★

* జాతీయ సాంస్కృతిక పక్షపత్రిక *

వ్యవస్థాపక సంపాదకులు : వి ద్వాన్ బు లు సు సీ తా రా మ శా స్త్రి

Retired Telugu Lecturer, V. T. J. College, Rajahmundry.

రా ధా మా ధ వ క వి - కా వ్య త త్త్వ ము

—శ్రీ విష్ణురథ

శ్రీకృష్ణదేవరాయ సాహితీ సమరాం గణ సార్వభౌముని కవిహృదయమునే తన కవితామాధురీనిర్ణయిలో ఓలలాడించిన ప్రజ్ఞాధురీణుడు 'రాధామాధవకవి'. రాయలవారు పరమానందభరితుడై రాధామాధవ కావ్యకర్తకు ఇచ్చిన బిరుద మది. ఆ కావ్యకర్త 'చింతలపూడి యెల్ల నార్యుడు'.

రాధామాధవ కవిచంద్రుడు శ్రీవత్సన గోత్రుడు. వల్లభరాయ ప్రపాత్రుడు. కృష్ణభట్టారక పాత్రుడు. తల్లిదండ్రులు లచ్చమాంబకామనార్యులు. ఈ విషయములు ఈ కావ్య ప్రథమాశ్వాసములోని 29వ (సీ.అ) పద్యమువలన తెలియుచున్నవి. మరియు ఆశ్వాసాంత గద్య పద్యములయందు కాననగు 'కామయ ప్రభుగుపుత్ర' అను స్వీయవిశేషణమును బట్టి ఈతడు ఆయివేలనియోగి బ్రాహ్మణుడనియు, ఈతని పూర్వులు 'చింతల పూడి' గ్రామాధికారులై యుండియుండు రనియు గ్రహింప వీలు కలుగుచున్నది.

కాని భిన్నప్రదేశములయందు నేకములుగ కానబడు చింతలపూడి గ్రామములలో నేది యీ కవిచంద్రుని గ్రామమో అస్పష్టము.

ఈ కవిచంద్రుని లభ్యగ్రంథములు మూడు. అవి- 1. రాధామాధవము, 2 తారకబ్రహ్మరాజము, 3. విష్ణుమాయా నాటకము.

'రాధామాధవ కవి' బిరుదము నందిన వైనము రాధామాధవ కావ్య ప్రథమాశ్వాసమున 30వ పద్యాన యెల్లన చెప్పుకొనినాడు.

యెల్లనకాలము రాయలవారి సమకాలీనతచే ఇంచుమించు 16వ శతాబ్దముగ నిర్ణయింపవచ్చును. ఇక యెల్లన రాధామాధవమునందును పింగళి నూరన ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునందును అనేక సాదృశ్యములు చూపట్టుట కాననగును.

పూర్వకవి స్తుతి సందర్భమున యెల్లన జయదేవ మహాకవి సంస్కృతమున రాధామాధవ కావ్యమును చెప్పినట్లు మూచించి

నాడు. అది యెల్లన కృతికి మూలమై యుండవచ్చునని యూహింపవచ్చును. కాని జయదేవుని కావ్యము నేడలభ్యము. కావున యెల్లన అనుసరణమును గూర్చి నిర్ణయింపవలనుపడదు. ఆ పద్యము-

కం.నుతియింతు వాగ్విశేష

స్థితి రాధామాధవంబు చెప్పిన విద్యా

చతురానను నీలాచల

పతిహితు జయదేవసుకవి

పంచప్రదరున్. (1-10)

ఇందు నీలాచలపతిహితు - పూర్వ జగన్నాథ ప్రియతముడని పేర్కొనుటచే నిర్ద్వంద్వముగ 'గీతగోవింద' కర్త జయదేవుడే అని గ్రహింపవచ్చును. కాని వేటొక జయదేవుడు 'శృంగారమాధవీయము' అను చంపూ ప్రబంధమును రచించినట్లు కానవచ్చుచున్నది. జయదేవుని గీతగోవిందమునందు- బ్రహ్మవైవర్త పురాణమునందువలెనే నాయిక-రాధ పరకీర్తి. కాని ఈ రాధామాధవ కావ్య నాయిక రాధ స్వీయ. కేవలము వినాహిత మహిళారత్నము. లక్ష్మ్యంశ సంభూతురాలు. కావున నిర్దుష్టముయిన నిర్దిష్టవిషయము పరిశోధకులు నిర్ధారింపవలసియున్నది.

ఈ కావ్యములనుబట్టి యెల్లన ప్రసన్న మదనగోపాల, రాధాకృష్ణకవచాది మహామంత్రోపాసకుడయిన నిష్ఠాపరుడు? ను

మహావిష్ణు భక్తుడుగాను కానిపించినను ఆద్వైతిగ స్పష్టమగును. ఇష్టదేవతాస్తుతి యందు దేవసహితులయిన విష్ణుశంకర బ్రహ్మలను క్రిమిముగ వినుతించి పిమ్మట గణనాయకుని ప్రస్తుతించినాడు. అనంత రము వాల్మీకి మొదలగు సంస్కృత మహా కవులను, ఆంధ్రకవి శ్రీయమునిన నన్నియు, తిక్కనార్య, శంభుదాసులను, శ్రీనాథ కవిసార్యభౌముని మాత్రము కీర్తించినాడు. ఇటు పరమ భాగవతోత్త ముడును, ఆంధ్ర భాగవతకర్త ప్రథ ముడు నయిన పోతన్నను విస్మరించుట ఆశ్చర్యమే.

యెల్లన తన యీ కావ్యమును నరాం కిత మొనర్చక తన ఇష్టదేవమయిన రాధా మాధవునకే సమర్పించినాడు. అట్లొనర్చు టలో కవి మానసిక తాత్త్వికత సుస్పష్టము.

రాధామాధవ కావ్యకవిత్వము సహజ ధారావలసితమై, మృదుమధురపదగుంధ తమై, ప్రాచీనాదయంగమమై యుండు ను. కవికిగత ఆంధ్ర గీర్వాణ భాషా పాండిత్య విశేషము గోచరించును. కవితా ప్రతిభతో నన్నెచోడుడు, తిక్కన, నాచినసోముడు మొదలగువారితో తుల నూగ జాలినవాడు. స్వయంప్రతిభా నిద ర్భకోహరణములు ఇందు కోకొల్లలు. తన కవితామాధురిని గూర్చి-

చ॥ సరిసులు చిత్తగింపుడని చాటను
మారుతివాణి సన్మహా
హరయగునేని వారి హృదయంబుల
కింపొనరింపకున్న? యె
వ్వరు పిలువంగ- వచ్చి యభివర్ణము
లాత్మిలబొక్కు దేనియల్
కురియు ప్రసూనగుచ్చ పరికుంచిత
మల్లిమి తిల్లికావనిన్? (1-16)

అని చెప్పికొనినాడు. ఆతని ఆత్మగౌర వమునకు తగినట్లుగానే ఏతద్రసవద్దగిం

ధము ఇంపు నింపును. ఇది ర ఆశ్వాస ముల కావ్యమై సాగసు లీనును.

కథావస్తువు బ్రహ్మవైవర్తపురాణమున ఇటులున్నది. కారణాంతరములచే రాధా మాధవులు వారి గోలోకమునుండి భూ లోకమున అవతరింతురు. రాధ శాపవశ మున జన్మించి నారాయణపత్నిమాత్ర ముగ ఉండవలసి వచ్చును. రాధను పర కీయగా వర్ణించిన కవులకు ఈ విషయమే ఆధారమై ఉండియుండును. దీనినిబట్టియే కొందఱు కవులు గోరంతల కొండంత లానరించిరి.

బ్రహ్మవైవర్త పురాణమున రాధాదేవీ పరమోత్కృష్టతను వివిధ శేషమహిమ లతో కర్త వర్ణించుట గోచరించును. అందుననే విష్ణువునకు- లక్ష్మీవలెనే శ్రీ మూర్తులకు మూలకారణుడైన శ్రీ కృష్ణునకు ఈ రాధాదేవి నిత్యావపాయని అయిన దేవిగ అభివర్ణింపబడినది. రాధయే మూలప్రకృతిగను, శ్రీకృష్ణుడే ఆదిపురు షుడుగను కీర్తింపబడిరి.

పరమ భక్తాగ్రేసరుడగు రాధామాధవ కవి బ్రహ్మవైవర్త పురాణములోని రాధా తత్త్వమును సంపూర్ణముగ గ్రహించి ఆ దివ్యప్రకృతి నే శ్రీలక్ష్మీగా భావించి తన యీ కావ్యమున రాధాదేవిని శ్రీ మహాలక్ష్మీ అపరావతారిముగ కల్పించి ధన్యుడును. కవిమార్గన్యుడును అయి నాడు. ఈ కల్పనమున మాత్రమే మూల పురాణమునుబట్టి కవి కొంచెము స్వతం త్రించినాడు. కాని విశేషించి ఆ పురాణ తత్త్వమునే అనుసరించినట్లు కానవచ్చు ను. దీనినిబట్టి రాధ పరికియ అను అప స్మృతికి తన హృదయమునందువలెనే తన యీ కావ్యమునందును ఎచ్చటను తాపీయ లేదు.

చాలమంది కవులు ఆ పురాణ బహి ర్భావమును మాత్రమే కావ్యవస్తువుగ

గ్రహించిరి. కాని మూలతత్త్వమును విడ చిరి. అందుచే వ్యత్యస్తమైనది. యెల్లన అట్టి అపమార్గము ననుసరింపక లక్ష్మీ నారాయణులనే రాధామాధవులుగా జేసికొని ఈ మనోహర కావ్యరాజమును కాలానుగుణముగ పోతన్న వలెనే శృంగార రసానుప్రాణిత భక్తిసుధా సాగరముగ చేసినాడు.

పల్లవనాయకుడయిన సుహాసగోపుని తనయయగు రాధను దేవీమూర్తిగనే భావించి ఆమెకు వర్ణించుపట్టున కవి సంప్రదాయానుసారము పాదాది శిరః పర్యంతముగనే చూపినాడు. ఈ భక్తి తాత్పర్యముచేతనే యెల్లనకు కవితా తాదాత్మ్యము కలిగి రాధ మాధవత్వము ప్రాప్తించినది.

లక్ష్మీనారాయణులు రాధాకృష్ణులుగ చూలోకావతరణమును గూర్చి యెల్లన రాధామాధవ కావ్యమున ప్రథమాశ్వాస మున ఇటుల హేతువును చూపినాడు.

లక్ష్మీ సంస్మరణముచే విరూపాక్షుడు వైకుంఠమునకు వచ్చి పుండరీకాక్షునితో ముచ్చటించుడు లక్ష్మీని జూపి శ్రీరామా వతారమున శ్రీరాముని అభిరామమనోహ రత్వమును చూడగోరి తీసికొని రమ్మ నియే. అపుడు శివుడు శంభుభట్టారక నామధేయముతో శ్రీరాముని కొనివచ్చి నట్లును. శ్రీలక్ష్మీ శ్రీరాముని సోయగము నకు అచ్చెరువుపడి చేయిపట్టికొనగ నాతడు ఏకపత్నివ్రత విఘ్న భయముతో సమయము కాదని భావించి పట్టువడక తప్పించుకొనిపోయి ట్లును, నిష్ఫలీకృత అయిన లక్ష్మీ గంభీరనాయిక కావున ఓరిమితో నింకొక నున్నట్లు చెప్పినాడు. ఇపుడు విష్ణువు కృష్ణమునిగ అవతరించు భావ మెఱిగి, తానును భర్తతో అవత రింప నిశ్చయించుకొని చెప్పటకు సిగ్గు పడి పూర్వసందర్భ మెఱిగిన శంభుని

సంస్కరింప, ఆమె మనోరథ మెరిగిన శంభుడు వచ్చి విషయము తెలిపించి విష్ణువును అంగీకరింపజేసినట్లు యెల్లన కల్పితము.

అట్టి లక్ష్మీనారాయణులు భూలోక మన రాధాకృష్ణులుగ జన్మింతురు. భూ లోకమున నారాయణ మనస్కుడైన నారదమహర్షి, వాణియు రాధాకృష్ణుల సంధానకారణ లగుదురు.

ఈ విధముగ ఈ కావ్యవస్తువు పరమ పవిత్ర రమణీయమై ఒప్పుచున్నది.

రాధామాధవుల ఆన్యోన్యాయురారాగ ము నిరుపమాన భావుక వైభవముతో వర్ణింపబడుట పరమ మనోహరము.

నారదుడు మాధవునివద్దకు వచ్చి రాధనుగూర్చి వివరించును. అప్పుడు మాధవుడు తిన్నిముగ్ధమానసుడైన విధ మును చూపుటలోని యెల్లన కవితా హృదయము అంబరమును చుంబించినది.

ఉ. ఇత్తుళరాసనం బెలమి నెక్కిడి
యొక్కటి వీరుడంగజాం
డక్షతమూర్తియై జగములన్నియు
మాయలగప్పు పుండరీ
కాక్షు మనోబ్జయొక్క యలరమ్మన
నాటగ నేసి కప్పు నే
కక్షణమాత్ర రాధపయి గ్ర మ్రొడు
మోహపు జిమ్మచీకటిన్. 2-4

అచ్యుతుడై లోకముల నన్నిటిని తన మాయచే కప్పు మాధవుని మనస్సును మన్మథుడు ఒకే క్షణములో హేళగా పూరించుటతో అనురాగ మనెడు మాయతో కప్పివైచినాడట. ఇది అపూర్వ భావమే.

చిత్తజని వృత్తిడక్షత చూపుటలోని సాగనీడ.

ఆ. అజాని గర్వమడచె నగ్రజాండనక స
ర్వజ్ఞుడనక శివుని ప్రజ్ఞ జెఱచె

తండ్రియనక శారి తాలిమి దూలించె
చిత్తజనకు నొరుల జెప్ప నేల? 2-5

త్రిమూర్తులనే గలిచినవాడు పూల బాణుడు ఇతరుల విషయము గణ్యమా?

ఉ. ఎన్నడు నేవికారము వహింపని యోగి
వరేణ్యుడైన య

వ్వెన్నడు రాధికారుచిర విభ్రమలీలల
జిక్కి మోహ సం

పన్నతతో దురంతతర మన్మథచింత
గహించెనింక దై

ర్యోన్నతి మారునారి బడకుండెడు
వాయును గల్గ నేర్తురే? 2-6

ఎప్పుడును ఏ వికారమునకు లోనుకాని యోగివరేణ్యుడైన మాధవుడే మదనునికి చిక్కి, ఎందెందు వెడకిచూచిన అందందే తోచు తానే సకలమునను అనంగుని చూచిన విధము యెల్లన అప్రతిమాన ప్రతిభావిశేషమునకు నికషదృష్టు.

క. ఎక్కడ జూచిన జగముల
నక్కడనే తోచునట్టి హరికామదమం
డెక్కడ జూచిన నక్కడ
నక్కడనే తోచుచుండె వరసుం
డయ్యున్. 2-7

అతనుడు-తనువు లేనివాడు. అనగా మన్మథుడు. అట్టివాడు మాధవుడంతవానికి ఎక్కడబడితే అక్కడ గోచరిస్తున్నాడట. ఇలా జెప్పినవాడు, చెప్పగలిగిన వాడు ఒక్క రాధామాధవ కవియే.

ఇట్టి స్థితిలో మాధవుడు వాణిని స్మరించి రాధావిషయ మెరిగించి కార్య సాఫల్యము చేయుమని చెప్పును. అమెయు 'మధురవాణి' అను నాగ వేణిగా రాధకు మాధవుని స్థితిని వివరించును. రాధయు మాధవుని భావించి తన స్థిరనిశ్చయ మును పలుకును.

కా. దోరాందోళన లోలకంకణమణిస్తోమో
భరామత్రభా

గారంబై తదురస్థలంబు మెఱుగుంగ
గంత దేశంబునన్

గారాచూరగ బువ్వుదండలిడి
లోకంబెల్ల వీక్షింప నే
సాగోదారమతిన్ వరింతు వారి సాక్షా
దక్షివాస్త్రాననున్. 2-94

ఇత్తుసంబంధి విత్తవము - చెఱకువిల్లు అందలి అస్త్రము అరవిందము. అరవింద మతోకంచ... ఇత్యాది అమరము. అన నము-ముఖము కలవాడైన- అనగా పద్మ ముఖుడైన శ్రీకృష్ణుని మన్మథాస్త్ర ముఖుడు కనుక అతడు సాక్షాన్మన్మథుడే. ఇది యెల్లన భావుకత.

గీ. తల్లియును దండ్రీయును నీరు తలపు
కొలఁది

జాగనిత్తురె యంటివా జలజనేత్ర
కృష్ణవర్మాభిముఖత దక్కించితేని
కృష్ణవర్మాభిముఖత దక్కింపగలరే?
2-95

ఓ. మధురవాణీ! 'నీ తల్లిదండ్రులు నీ అభిప్రాయమును సాగనిచ్చి శ్రీకృష్ణు నకు నిన్నిచ్చి వివాహము చేతురా?' అందువేమో! వారు నా ఈ కృష్ణవర్మాభి ముఖ్యమును తప్పింపగలరేమో కాని కృష్ణవర్మాభిముఖతను తప్పింపగలరా? - లేదు! అని స్థిరముగ రాధ పలికినది. ఈ పలికించుటలో యెల్లన చక్కని శ్లేష సోయగమును ప్రదర్శించినాడు.

మొదటి కృష్ణవర్మా - కృష్ణ నామ దేయిడయిన మాధవుడు. రెండవ పదము నకు అగ్ని.

"చర్ణిశుస్మా కృష్ణవర్మా శోచిష్యేశ ఉషర్బధః" అని అగ్ని పేర్లను అమరము. ఈ అర్థముచే రాధ కృష్ణుని తప్పించి నచో అగ్నిని తప్పింపలేదు అనుచున్నది. అనగా విఫలమనోరథ అయినచో అగ్నిని ప్రవేశించి ప్రాణత్యాగ మొనరింతు నని

నది. ఆ పలుకులలో మాధవునిపై రాధ స్థిరానురాగము స్పష్టమగుచున్నది.

యెల్లన వారి స్థితులను పైవిధముగ చక్కగ చూపుచు, మాధవుని మానవునిగ, విరహునిగ చెప్పి తన యిష్టదేవతా దివ్యత్వమును మరువక చెప్పటలోని తాదాత్మ్యము.

సీ. విరహ తాపంబున విహ్వలుండయ్యెను
భక్తుల తాపంబు బరిహరించు
కందర్పతమమును జెందియు సుజనుల
యజ్ఞానతమము పెల్లెణపుచుండు
భామినీగుణపాశ బద్ధుడయ్యెను సాధు
జనుల దుష్కర్మపాశంబు లూడ్చు
మహనీయరాగాద్ధి మగుడయ్యెను
దశః
కలితులరాగాద్ధి గడపుచుండు

గీ. కామ సుఖసక్తుడయ్యెను ఖలులకెల్ల
కామసుఖసక్తతలబాపు కమలనేత్రు
దాత్యసంపూర్ణకాముడు నగుటజేసి
అఖిలలోకైక కర్తయు నగుటజేసి. 2-9

ఇందు మాధవుని అఖిల లోకైక కర్తృత్వమును యెల్లన సోదాహరణముగ చూపి భజించినాడు. పిదప రాధామాధవ కళ్యాణమును జరిపించి తన స్వీయమయిన పథమైన పయనించిన ధన్యుడు అనుట వాస్తవమే కాని స్తవముకాదు కదా!

డా. శనగవరపు రవిశంకరహృషీకేశకర్మ
3-2-21, టవరుపేథి,
నరసాపురం-534 275
ప॥గో॥జిల్లా.

రా మా య ణ కౌ ల పు వి లు వ లు

....డా॥ చల్లా శ్రీరామచంద్రమూర్తి. M.A., Ph.D.,

సంస్కృత భాషలో శ్రీమద్రామా యణం అదికావ్యంగానూ, తద్రచయిత వాల్మీకి అదికవిగానూ భారతదేశములో ప్రసిద్ధి. మర్యాదాపురుషోత్తముడుగా, పరమాత్ముడుగా నేడు మనం అంగీకరిస్తూ పూజిస్తున్న దశరథనందనుడైన శ్రీరామ చంద్రుడు దీని కథానాయకుడు.

రామాయణం అనేసరికి ఏ కవి రచించినదీ అనేది ప్రశ్నార్థకం అయినా అందరికీ మూలాధారం వాల్మీకిమే. ఇంకా ఆధ్యాత్మం, ఆనంద, తత్త్వసంగ్రహ, వాసిష్ఠ, వసిష్ఠోత్తర, అద్భుత, విచిత్రాది రామాయణములు అనేకం ఉన్నాయి.

భారతీయ సంస్కృతవల్లరికి మూల కందములు వేదాలు. ఈ వేదల్లోని భాష అతి ప్రాచీనమైనదగుటచేత పండితులకు పైతం అది సమగ్రంగా అర్థమగుటలేదు. ఇది గ్రహించిన మహర్షులు వేదనిక్షిప్తాలైన నీతిధర్మతత్వగుల సారాంశాన్ని అందరికీ సరళీకరించి తెలియజేయుటకై లోక సంస్కృత భాషలో కథోపాఖ్యాన బహుళాలైన గ్రంథాలు వ్రాయ సారంభించారు. వేదాఘోష బృంహణమే వీరి ప్రధాన లక్ష్యం. "ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదార్థం ఉపబృంహయిత్" అనికదా నూక్తి. ఈ పద్ధతిలో లోక సంస్కృత భాషలో మొట్టమొదట కావ్య రచన సాగించినవాడు వాల్మీకి మహర్షి.

మంగు మనవి చేసినట్లుగా రామాయణ రచన లెన్నిఉన్నా వాల్మీకి రామాయణం ప్రాచీనతమం అనడంలో విప్రతిపత్తి లేదు. అందుకల్ల రామాయణకాలపు

విలువల్ని పరిశీలించడానికి ముందుగా అది ఏ కాలంలో రచించబడిందో అసలు రాముడు ఏ కాలానికి చెందినవాడో తెలిస్తేనేగానీ, వాటి ప్రాచీనత తెలియ నేరదు.

శ్రీరాముడు శ్రేతాయుగంలోనూ, కృష్ణుడు ద్వాపరయుగంలోనూ జీవించారని పురాణ ప్రసిద్ధి. ప్రస్తుతం మనం కలియుగం ప్రథమపాదంలో ఉన్నాము. యుగానికి సుమారుగా కొన్ని లక్షల సంవత్సరాల కాలపరిమితి ఉంటుందని కూడా పౌరాణికులు విశ్వసిస్తున్నారు. శ్రేతాయుగం 12 లక్షల 96 వేలు. ద్వాపరయుగం 8 లక్షల 64 వేల సంవత్సరాలని చెబుతూ రామాదులు జీవించిన కాలం 11 వేల సంవత్సరాలని కూడా పౌరాణికులు వివరిస్తున్నారు. దీనివల్ల శ్రేతాయుగం తుదిలోనే రామాదులు జీవించి ఉన్నారని భావిస్తే, కనీసం ఇప్పటికి 21 లక్షల 76 వేల సంవత్సరాలకు పూర్వముగా రాముడు నిర్ధారింపబడతాడు. రాముడు 11 వేల ఏండ్లు జీవించాడని చెప్పటమే....

"వాత్సాక్షరం దురాత్మానం
దేవర్షీణాం భయావహం
దశవర్ష సమాప్తాణి దశవర్ష శతానిచ"
-బాల-15 స. 28 శ్లో.

అను వాల్మీకి శ్లోకమే సాక్ష్యము. కానీ రాముడు ఇన్నివేల సంవత్సరాలకు ముందువాడనుట అంత విశ్వసనీయముగాదని చారిత్రులకు విమర్శ. కృష్ణునకు పూర్వీకుడనుటలో మాత్రం వీరు అంగీక

శిస్తున్నారు. కనుక చారిత్రక విమర్శకు లందించు ఆధారాలు పరిశీలించవచ్చును. మొదట, పాశ్చాత్య సాంస్కృతిక పరిశోధకుడైన కెప్టెన్ 'ట్రూయర్' అను వారితో "హిందువుల గొప్ప రాజ్యాలు నూ క్రీస్తుశకమునకంటే కనీసం మూడు వేల ఏ ద్దకు ముందే నాగరికతను పొంది ఉన్నా" యనే ఆభిప్రాయాన్ని వెలిబుచ్చారు. 'పాప్' అను పండితుడు క్రీస్తు పూర్వం 1320 లోనూ, ఇటలీ భాషలో రామాయణాన్ని అనువదించుకొనిన 'గ్రోరెసియో' అను వారడు క్రీస్తుపూర్వం 1400 లోనూ రామాయణ రచన కావించ బడినట్లు భావించారు. సంస్కృత వాఙ్మయ చరిత్రను ఆంగ్ల భాషలో వ్రాసిన 'మెగనెల్' అను మరొక పాశ్చాత్య విమర్శకుడు "ఈ కథ క్రీస్తుపూర్వము 500 ఏండ్లు కంటే ముందరి" దని తలచాడు.

రామకంక రదత్తు అను భారతీయ విమర్శకుడు "రామాయణ రచనాకాలము క్రీ.పూ. 1400 నుండి క్రీ.పూ. 1000 వరకూ జరిగి ఉంటుందని" తెలిపారు. ప్రఖ్యాత చారిత్రక విమర్శకుడగు నూరవరం ప్రతాపరెడ్డిగారు వాల్మీకి కాలం, రామాయణ రచనకూడా క్రీ.పూ. 1400 కంటే పూర్వందనే భావిస్తూ క్రీ.పూ. 2500 ఏండ్ల నాటిదని చివరకు ధ్రువీకరించారు.

కాని రామాయణ కథ ఋగ్వేదము నందే నూచిగచబడిందని మరికొందరి విద్వాంసుల ఆభిప్రాయం. ఇత్యోకు, రామ, దశరథ మొదలగు శబ్దములు ఋగ్వేదములో కానవచ్చుట దీనికి ఆధారమని వీరి వాదన. బౌద్ధ జాతక కథలు, జైనపురాణము, రామ తాపినీఉపనిషత్తు, బ్రహ్మాండ పురాణముందలి ఆధ్యాత్మ రామాయణాదుల్లోనూ, రామగాథలు

కాన్పించుచున్నవి. ఇంతేకాక క్రీస్తుశకా రంభానికి బావా, నుమిత్రా, కాంబో డియా, విరుత్నాం, మలేషియా మొదలైన ఇతర దేశాల్లోనూడా రామగాథ ప్రసిద్ధి పొందడం ఎల్లరు ఎరిగినదే. కావున క్రీస్తుపూర్వమునాటికే రామగాథ భారత భూతిలమున పరిధివిల్లినదని నిస్సంశయముగా చెప్పవచ్చు.

ఇట్టి ప్రాచీనతరమైన రామాయణం లో సందర్భానుసారంగా ఆటవట వర్ణింపబడిన భాగాలనుండి, జనుల ఆచార వ్యవహారములు, నాగరికత, విజ్ఞానము, దేశ నీతి, జనుల విశ్వాసాలు మొదలగు అంశాలు ఊహించ నీలగుచున్నది. అనాటి సామాజిక పరిస్థితులకు అనుగుణముగా ప్రజలు నడచిన తీరు పరిశీలించినచో ఆ కాలమునాటి విలువలు తెలియును. సాధారణంగా కావ్యాల్ని సమకాలీన భావాల్ని తనలో ప్రతిఫలింపజేస్తాయి. వీటిని విభిన్న దృక్పథాల్లో పరిశీలించినచో అందం సాటిలేని విలువలు గోచరిస్తాయి. ఈ ప్రాచీన విలువలు నేటి సమాజానికి ఎంతవరకు సరిపడునో పరిశీలించడమే ఈ వ్యాస ముఖ్యోద్దేశం.

వాల్మీకి రామాయణమందున్న విలువల్ని స్థూలంగా పరిశీలించినచో వానిని ఐదు రకాలుగా విభజింపవచ్చు.

1. వ్యక్తిత్వపు విలువలు :

రాముడు, సీత, లక్ష్మణుడు, భరతుడు, గుహుడు, జటాయువు మొదలగువారు.

2. సామాజిక పు విలువలు :

కరుణ రసాత్మకత, బాల్య వివాహాల నిరాదరణ, వడ్డీవ్యాపారం మొదలగునవి.

3. స్త్రీల గమస్థలు :

పెండ్లిసంబంధాల గన్ని కేళం; పరదాలు, గోపాలా వద్దనడ; స్త్రీలకు వేదాధికారం, వారి స్థానాలు.

4. రాజకీయపు విలువలు :

రామపట్టాభిషేక సమయంలో దశరథుని పాత్ర, రాముడు-వాలి సంభాషణ మొదలగునవి.

5. ఇతరములు.

1. వ్యక్తిత్వపు విలువలు :

వాల్మీకి రామాయణంలో విభిన్న పాత్రలు తమ తమ నడవడిక ద్వారా విభిన్న వ్యక్తిత్వాల్ని సంతరించుకున్నాయి. ఆ నడవడి అనంతర తరములవానికి అనుసరణీయమే. వీరిలో రాముడు, లక్ష్మణుడు, భరతుడు, గుహుడు, జటాయువు, శబరి మున్నగువారు ముఖ్యులు.

రాముని నడవడిక పితృవాక్య పరిపాలన, సోదర ప్రేమ, సన్మైత్రి, ఏకపత్ని వ్రత నిష్ఠ, సత్యసంధత, కార్యదీక్ష మొదలగు గుణములు; సీత చరిత్రవల్ల పతివ్రత లక్షణం, లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నుల నడకవల్ల స్వసుఖనిరపేక్షతో కూడిన జ్యేష్ఠ సోదరానువృత్తి మొదలైన స్వగుణాలు గోచరిస్తాయి. వీటిలో మున్నందు రాముని బౌద్ధత్యాన్ని చవిచూద్దాం.

రామాయణ ప్రారంభమంటే రాముని వ్యక్తిత్వం సాక్షాత్కరిస్తుంది. వాల్మీకి నారద మహర్షిని ప్రశ్నించిన తీరు చూడండి.

"ఓన్వస్మిత్ నాంప్రతంలోకే గుణవాన్ కశ్చ వీర్యవాన్ ధన్యజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ సత్యవాక్యో దృఢవ్రతః చారిత్రేణచ ఓయోక్తః స్వభూతేషు ఓహతః విద్వాన్ కః కః సమర్థశ్చ కశ్చైకః ప్రియదర్శినః ఆశ్మవాన్ ఓజిత క్రోధో ద్యుతిమాన్ ఓన నూనకః"

సకల బిభ్యతి దేవాశ్చ జాత రోషస్య
 సంయుగే
 ఏతదిచ్చామ్యహం శ్రోతుం పరం
 కాతూహలం హి మే
 మహాశే! త్వం సమగ్రోని జ్ఞాతు మేవం
 విధం నరం"
 బాల-1 స. 2-5 శ్లో.

మిక్కిలి గుణవంతుడు, పరాక్రమవం
 తుడు, ధర్మజ్ఞుడు, సత్యవాక్పరిపాలకుడు,
 దృఢవ్రతుడు, భూతదయ కలవాడు
 మాన్నగు మంచి గుణములన్నీ కల వ్యక్తి
 ఎవరని ప్రశ్నించిన వాల్మీకి మహర్షికి-
 "ఇత్వాత్మవంశ ప్రభవో రామోనామ
 జనైః శ్రుతః
 నియతాత్మా మహావీర్యో ద్యుతిమాన్
 ధృతిమాన్ వశీ"

అని ఇత్వాత్మవంశ సంభవుడైన రామ
 చంద్రుని నిర్దేశించాడు నారదుడు. ఇచ్చట
 రాముడు సర్వతత్వజ్ఞ సంపన్నుడుగా
 ఉండినట్లు తెలియుటతోపాటు అతని
 వ్యక్తిత్వాన్ని సైతం మనం గమనించ
 వచ్చు. అందువల్లనే మరారి, మొల్ల,
 విశ్వనాథ వంటి మహామహులు సైతం
 రామాయణ రచన చేయడానికి రామ
 చంద్రునినే ప్రేరణ. సద్గుణాలన్నీ ఆయన
 సొత్తే. ఇట్టి స్వర్ణతత్వ సమన్వితుడైన
 రామచంద్రుని గాఢ సేతామా రచిస్తాము.
 అది రామని దోషం తప్ప తమది కాదని
 వీరి వివరణ. వీరు ఇ చుమించుగా చెప్పిన
 కారణం యిదే. ఇక్కడ రామచంద్రుని
 లోని వ్యక్తిత్వంలోని విలువ సహృదయు
 లకు తెలిసినదే.

రామునకున్న సోదర ప్రేమ ఉహవ
 సైతం అందనిది. అందులోనూ లక్ష్మణుని
 యందది మిక్కిలము. ఇంద్రజిత్తు
 ప్రయోగించిన 'శక్తి' ఆయుధానికి
 మూర్ఖులైన లక్ష్మణస్వామిని చూచిన
 రాముని హృదయం ద్రవించిపోయింది.

తుదిశ్వాస విడిచాడేమోనని కూడా సంక
 యించాడు. సోదగుడు ఈ రాజ్యం తనకు
 వద్దన్నాడు. రావణునితో జరుగుతున్న
 యుద్ధాన్ని విరమిస్తాననికూడా నిర్ణయం
 చాడు. చివరమి తిట్లడిల్లుతున్న వృద్ధ
 యంతో రాముడన్న మాటలు వాల్మీ
 కంలో ఇలా ఉన్నాయి.

"దేశే దేశే కలత్రాణి దేశే దేశేన
 శాంధవాః
 తంతు దేశం న పశ్యామి యత్ర భ్రాతా
 సహోదరః"
 -యుద్ధకాండ

అనాటి సోదర వాత్సల్యపు విలువ ఈ
 శ్లోకంలో ప్రతిబింబిస్తున్నది. నేటి సమా
 జంలో సోదరులు ఎంతటి రక్తపాతాని
 కైనా సిద్ధపడతారే తప్ప సద్గుణాలు
 ధోరణి పాటించరు. మహాభారతకాలం
 లోనే దాయాదుల శ్రోధాగ్నులకు
 చిహ్నంగా నిలిచిపోయింది కరుక్షేత్ర
 రణరంగమని గుర్తించవచ్చు. నేటి సమా
 జం ఈ విలువని గ్రహిస్తే మంచిదే.
 వాలి-సుగ్రీవులు సోదరప్రేమకు అపవారు
 అని కొందరు భావించవచ్చు. కాని
 వీరిద్దరి నడతకూ, రామలక్ష్మణుల నడతకూ
 ఉన్న వ్యత్యాసం గమనిస్తే ఈ ప్రశ్నే
 ఉదయించదు.

ఎవరికి ఎవరూ శాశ్వత శత్రువులు
 కాను. దీవితాలు తుణుభంగురాలు. తనకు
 ఉపాసించలేనంతటి అపకారాన్ని చేసిన
 రావణుని కళేబరానికి దహన సంస్కా
 రాలు చేయుమని రాముడు విభీషణుని
 కోరతాడు. దీనికి తిరస్కరించిన విభీష
 ణుని రాముడు మందలించిన తీరు కఠిన
 హృదయాన్ని సైతం కరిగిస్తుంది.

"మరణాంతాని వైరాణి నః ప్రయోజనం"
 -యుద్ధ. 117 స. 26 శ్లో.

ఇట్లు పెక్కుతావులలో రామునియం
 దున్న వ్యక్తిత్వపు విలువల్ని గుర్తించ
 వచ్చు.

సాటిలేని మేటి పతివ్రతా శిరోమణిగా
 సీత భారతభూమిలో కీర్తించబడుతున్నది.
 వివాహానంతరంనుండే ఈమెకు దాదా
 పుగా కష్టాలు ప్రారంభమయ్యాయి.
 అరణ్యవాసంలో సీత పడిన పాట్లు వర్ణిం
 పలేనివి. కష్టసమయాల్లో సైతం రావణా
 దుల ప్రలోభాలకు లోనుగాక దృఢ
 చిత్తంతో వ్యవహరించిన సీత భారత
 నారీలోకానికే గర్వకారణం.

అన్నగారియందున్న అమితానురా
 గమే లక్ష్మణస్వామిని అడవులపాలు
 జేసింది. వనవాసాయాసాన్ని సంతోష
 ముతో అధిగమించిన సద్వృత్తునిగా మన
 సమాజం ఈతనిని గ్రహించాలి. తప్పు
 చేసినవాడు తండ్రే అయినాకూడా నిత
 దీయాత నేది లక్ష్మణుని ప్రవృత్తి. రాముడు
 వనవాసానికి వెడలుమందుటకు గల కార
 ణాన్ని గ్రహించిన లక్ష్మణుడు దశరథు
 నిపై ధ్వజమెత్తాడు. తండ్రిని సుహరిస్తా
 నని ఉగ్రుడయ్యాడు. కాని రాముడు అతడి
 వారించాడు. అగ్రజాని మాటకు ఎదురు
 సైతం చెప్ప నేరని సౌమిత్రిమనస్సు బాధ
 తో కుతకుతలాడింది. దానిని వాల్మీకి చిన్న
 చిన్న పదాలతో కూర్చిన భావగాంభీర్య
 నిమిది- "మృదుర్హృ పరిభూయతే"- మిత్తి
 వాడినిచూస్తే ముట్టబుడికదా!" ఇందున్న
 లోకోక్తి నాటి నామాజిక వ్యవస్థను
 చూపుచున్నది. అన్యాయంగా ప్రవర్తి
 స్తున్న ఎంతటి పెద్దవాణ్ణయినా నిలదీయా
 లనేది ఇందున్న ఆభిప్రాయం.

రామునియందే కాక సీతపట్ల కూడా
 లక్ష్మణునకు భక్తిభావమే. సీతారాము
 లకు ఏమాత్రం శ్రమ, కష్టం కలుగకుండా
 నడచిన వ్యక్తి. వడినను తిట్లవలె భావించి
 పూజించాడు. సీత కిష్కింధలో పార
 వసిన ఆధిరణాలను లక్ష్మణునకు చూపిం
 చుగా అతడు అందేరీయ గుర్తించలేదు.
 సరిగ కరిగించిన మీదట ఒక్క నూపు

గాన్ని మాత్రం గుర్తించాడు. ఇది వాల్మీకంలో

“సాహం జానామి కేయూరే సాహం
జానామి కుండవే
సాపురేత్వభి జానామి నిత్యం పాదాభి
వందనాత్”
-కీష్కింధ 6 స. 22 శ్లో.

అని చెప్పబడింది. ఇది లక్ష్మణుని కల్మషరాహిత్యాన్ని వెల్లడిస్తున్నది. సీతను తల్లికంటే ఎక్కువగా భావించిన తీరు ఇందు పరోక్షంగా చెప్పబడింది.

రామోదయన అడవులబాలు చేసినందు లకు తల్లిపై మండిపడుట భరతుని వ్యక్తిత్వాన్ని తెలుపుటయే. సునాయాసంగా సంక్రమించిన రాజ్యానికి సంతోషించక తల్లిపై చిందులు త్రొక్కుట నిష్కల్మష హృదయానికి, అతని సోదర ప్రేమకు నిదర్శనం. అంతేకాక ఇతడు ధర్మ ధర్మములు ఎరిగినవాడు. పాదుకాపట్టాభిషేకంవరకూ పయనించుటకు అతని ధర్మ బుద్ధిలే కారణం. ఇట్టి సంస్కృతి నేటి యువతరానికి ఆదర్శప్రాయం కావాలి.

గుహుని రాముడు ఆప్యాయతతో అలింగనం చేసుకొని గౌరవించుట ఒక ఆటవికునకు రాముడిచ్చిన విలువ, దీనికి దీప్తైనది గుహుని సత్ప్రకర్తన. రామోదయి ‘వనవాస గమనం’ విరమింపచేయాలని కోరడానికి వెదుతూ మార్గమధ్యంలో భరతుడు ససైన్యంగా గుహునివద్ద విడిది చేస్తాడు. ఈ సందర్భంగా గుహుడు ఏర్పాటుచేసిన విందును అందరూ కలిసి ఆరగించడమన్నది ఆనాటి సామాజిక ధర్మాన్ని గుర్తింప తెలియజేస్తున్నది.

జటాయువు ఒక పక్షిరాజు. సీతాపహరణ సమయంలో రావణుని దారికి అడ్డుపడి అతనితో భీకరపోరాటాన్ని సలిపి నేతకొరిగిన ఆటవిక రామభృత్యుడు. పరదారలను తాకుట పరమ నీచమని రావణు

నకు చేసిన హితవులన్నీ బూడిదలో పోసిన పన్నీరైనవి.

పరపురుషులు తన భార్యను అభిమర్శన చేయకుండా ఎట్లు రక్షించుకొనవలెనో, అతరుల భార్యలను సైతం అట్లే రక్షించాలి.

“యథాత్మానః తథా అనేషం దారా
రక్ష్యా విమర్శనాత్
రాజా ధర్మస్య కామస్య ద్రవ్యాణాంచ
ఉత్తమో నిధిః”
-అరణ్య. 50 స. 9 శ్లో.

దీనిలో జటాయువు కావించిన హితోపదేశం నేటి సమాజానికి అత్యంతవశ్యకం.

2. సామాజిక విలువలు :

రామోదయన పాత్రలయందున్న వ్యక్తిత్వపు విధానాన్ని ఆశ్రయించికాక సమాజానికి సంబంధించిన ప్రత్యేకతల్ని తెలిపేది విలువలు ఈ విభాగంలో పరిశీలించబడ్డాయి. రామోదయన కావ్యావిర్భావమేనాటి మేటి విలువను సూచిస్తున్నది. వాల్మీకి తన శిష్యబృందంలో స్నానార్థమై తమసా నదీతీరానికి బయల్దేరాడు. తత్తీరాన ఒక వృక్షకాఖపై విహరిస్తున్న క్రొంచ మిథునంలో మగపక్షిని ఒక బోయవాడు తన వాడిబాణంతో కూలగొట్టాడు. క్రింద పడి గిలగిలి కొట్టుకుంటున్న మగపక్షి చుట్టూ, ఆ క్రొంచి విలపిస్తూ తిరుగుతున్నది. ఆ హృదయ విచారక దృశ్యాన్ని చూచిన వాల్మీకి మహర్షి కరుణార్ద్రహృదయుడై కోపంతో-

“మా నిషేద ప్రతిషాం త్వ మగమః
కాశ్చీతీస్సమాః
యత్క్రొంచ మిథునా దేకం ఆకథః
కామమోహితమ్”
-బాల. 2 స. 15 శ్లో.

అని శపించాడు. తరువాత నారదుడు, బ్రహ్మదేవుడు ప్రత్యక్షమవడం మొదలైన విషయాలు అందరికూ తెలిసినవే. కరుణరస తరంగితమైన గాధకు తాత్పర్యమే శ్రీమద్రామాయణం. మౌలికంగా కలిగి ఉండాలనేందుకు ఈ సంఘటనే నిదర్శనమని చెప్పవచ్చు.

బాల్య వివాహముల సమస్య నేటి సమాజంలో ఒకానొక దశలో తీవ్రరూపం దాల్చింది. కందుకూరివంటి సంఘ సంస్కర్తలు చేసిన కృషి ఫలితంగా ఇది దాదాదాపు అంతరించిపోయింది. ఈ దురాచారి నిర్మూలనకై పెక్కు చట్టాలు సైతం చేయబడ్డాయి. కాని అక్కడక్కడ ఇంకా బాల్యవివాహములు జరుగుతున్నట్లు వార్తలు వస్తుండటం దురదృష్టకరం. ఈ మూఢాచారం ప్రాచీనమైనదని చాలామంది మూఢనమ్మకం. సంస్కృతంలో ఆదికావ్యంగా వాని చెక్కిన వాల్మీకంలో రామోదయన బాల్యవివాహములు జరిగినట్లు కానరాదు. పైగా యుక్తవయస్కులయిన పిదప జరిగినట్లు వాల్మీకి స్పష్టపరచడంకూడా గమనించాలి.

“అశ్వినావిన దూపేణ సముపస్థిత
యశావనా”

రామలక్ష్మణులు అశ్వినులవలె యశావన వంతులైరి. అనంతరం కొన్ని గోజాల వ్యవధిలో రామోదయన, సీతాదులతో వివాహములు జరిగాయి. మొటనే వారు తమ తమ భార్యలతో అయోధ్యానగరికి వెళ్ళారు. అట్టి భార్యల సంతోషాన్ని వాల్మీకి

“రేమిరే ముదితాస్సర్వా భర్తృభి
స్సహితా రహః”
-బాల. 77 స. 34 శ్లో.

అని వర్ణించిన తీరే ప్రత్యక్ష నిదర్శనం. రాముని గురించి ప్రత్యేకంగా

చెప్పతూ- "రామస్తు సీతయా సార్థం విజహర బహూన్ ఋతూన్" -బాల. 77 స. 25 శ్లో. సీతతో అనేక ఋతువులందు రాముడు క్రీడించాడని వర్ణించాడు. ఈ వర్ణనలవల్ల రామాదులకు కనీసం 20 ఏండ్లు దాటినాయని భావించవచ్చు. సీతాదులు యువకులుగా మాహందారని కూడా తలపవచ్చు. సీతతో విహరిస్తున్న రాముని చిత్రించిన తీరు వాల్మీకిలో ఇట్లున్నది.

"అకోగ స్తరుజో వాగ్మే వపుషాన్
దేశకాలవిత్"
-అయోధ్య. 1 స. 18 శ్లో.

దీనివల్ల సీతారాములు వివాహపు సమయానికే యువతీయువకులుగా ఎదిగారని, బాల్య వివాహపు తంతులకు ఇందు తెచ్చు లేదని వ్యక్తమగుచున్నది. ఈ దురాచారం నాటి-నేటి మధ్యకాలంలో తలెత్తి ఉండవచ్చును.

నేటి సమాజమండేకాక రామాయణ కాలమందును వడ్డీ వ్యాపారం నిర్వహింప బడేది. దీనికి ఆనాడు బ్రాహ్మణులకు ప్రత్యేక సౌకర్యాలు వైతం ఉన్నాయి. ఋణగ్రహీత దానిని తిరిగి చెల్లించక పోయినచో ఋణదాత అగు బ్రాహ్మణుడు ఋణగ్రస్తుని ఇంటి గడపదగ్గర బైతా యించి నిరాహారుడై ప్రాయోపవేశాన్ని చేసేవాడట. తీసుకొన్న ఆప్య చెల్లించే వరకూ ఈ ప్రాయోపవేశాన్ని కొనసాగించేవాడు.

"నిరాహరో నిరాలోకో ధనహీనో
యథాద్విజః
శయే పురసాచ్చాలాయాం యావత్సాం
ప్రతి యాస్యతి"
-అయోధ్య. 111 స. 14 శ్లో.

ఇటువంటి ఆరుదైన స ఘటనలు కూడా రామాయణంలో కానవస్తాయి. వీటిలో

నిరాహరదీక్ష చెప్పకోదగినది. కాంత స్వభావాన్ని మించిన ఆయుధం లేదు. అహింసా సిద్ధాంతం బ్రిటిష్ సామ్రాజ్య వాదుల్ని గడగడలాడించి, భారతదేశ స్వాతంత్ర్య సిద్ధికి నాంది పలికింది. ఈ అహింసా సిద్ధాంతమే ప్రాతిపదికగా గల నిరహరదీక్ష ప్రక్రియను తన లక్ష్యసాధనకు వజ్రాయుధంలా నాటి-నేటి సమాజంలోని వారందరూ ఉపయోగిస్తున్నారు. కావున ఇందున్న సిద్ధాంతపు విలువ అందరకూ విశదమే.

3. స్త్రీల సమస్యలు :

భారతీయుల పెండ్లి సంబంధపు తతం గాలు నాటి దశకు, నేటి స్థితికి కొంచెం కూడా సంబంధం లేదు. తమ ఇంటికి తగిన కోడల్ని వెదకుటకోసం ప్రయత్నించుట నాటి వరిపాటి ఈ అంశమే "ధర్మ ప్రసాసంపత్యర్థం స్త్రీయ ముద్యహీత్" అనే వేదవాక్కులో ప్రతిఫలిస్తున్నది. కావున నేటి ఆచార నియమానుసారం గానే విశ్వామిత్రుడు రామాదుల వివాహపు యత్నాలు చేయుటకై యాగ సం రక్షణ మిషన్ దశరథుని దర్శించాడు. ఈ విషయాన్నే వశిష్ఠుడు దశరథునితో ఇలా అన్నాడు.

"యోగమాయాపి సీతేతి జాతాజనక
నందినీ
విశ్వామిత్రోపి రామాయతాం
యోజయితుమాగత

అతః ప్రీతేన మనసా ఘోజయిత్వాథ
కాశికం
ప్రేషయస్వ రమానాథం రాఘవం
సహలక్షణమ్"
-బాల. 4 స. 19-20 శ్లో.

ఈ సంప్రదాయాన్ని నేడు గుర్తించి పాటించాల్సిన ఆవశ్యకత ఎంతో ఉంది. ఇది నేటి వరకట్న దురాచార నిర్మూల

నకు వైతం సాయపడుతుందనుటలో సందేహం లేదు.

స్త్రీలకు పరదాలు, గోషాలు, ఆభరణాలు కాదు. నాటిని ధరించాల్సిన ఆవసరంకూడా లేదు. (ఎవరినీ విమర్శించడం నా ఆభిమతం కాదు. ఉన్న భావాల్ని చెప్పడమే నాకర్తవ్యంగా భావిస్తున్నా.) సదాచారమే స్త్రీలకు మేటి ఆభరణం. మహిళల్ని పగవురుషులు చూడకుండా దాచి ఉంచడంలో అంతర్గత ఏమీ కానరాదు. ఈ ఆభిప్రాయాన్నే వాల్మీకి...

"నగ్నహాటి నవస్త్రాణి నప్రాకారాః
తిరస్క్రియాః
నేదృశా రాజ సత్కారావృత్తి
మావగణం స్త్రీయః
యథ. 117 స. 26 శ్లో.

అనే శ్లోకములో ఉటంకించాడు. స్త్రీలకు స్వేచ్ఛ ఉండాలన్నదే వాల్మీకి ఆభిప్రాయం. ఈ విషయాన్నే యుద్ధ కాండలో చాలాచోట్ల వివరిస్తాడు వాల్మీకి మహర్షి - 117 స. 27 శ్లో.

వాల్మీకి రామాయణకాలంలో స్త్రీలకు వేదపఠనాధికారం ఉంది. వీరు పురుషులతో సమానంగా గౌరవింపబడేవారు. యజ్ఞయాగాదులు చేయడానికి సతీవియోగులైన పతులకు అర్హులేను. అశ్వమేధ యాగ నిర్వహణ విషయంలో శ్రీరామ చంద్రుడు పడిన అగచాస్త్రే ఈ సందర్భంలో గమనించవచ్చును.

కాసల్య ప్రాణాయామం చేసినట్లు "ప్రాణాయామేన పురుషం ధ్యాయ మానా జనార్ధనం" (అయోధ్య. 4 క్క) అని ఉన్నది. ఇది ఋగ్వేదంలోని పురుష సూక్తానికి చెందినది. కాసల్య హోమం చేసినట్లుకూడా తెలియుచున్నది. ఈ సంఘటనలు స్త్రీలకు వేదాధ్యయనాధికారం ఉన్నదని ఋజువుచేస్తున్నవి. వీరు ఆనాటి సమాజంలో విద్యావిషయంలో

* జాతీయమైన కృషి సలిపారనీ చెప్పవచ్చు. అనేక కారణాలవల్ల వారికి ఈ అవకాశం చేజారిపోయి ఉండవచ్చును.

శబరి ఇచ్చిన దుచికరమైన ఎంగిలి పేండ్లను ఆస్థానంగా ఆరగించిన రామాడు, ఆమెను గౌరవించిన తీరు వారి లోకానికే గర్వకారణం. ఇదికూడా ఆనాటి సమాజీకపు విలువని భావించవచ్చు.

4. రాజకీయపు విలువలు :

రామపట్టాభిషేక సమయంలో దళరథుడు దురాలోచనగా వ్యవహరించిన తీరు ఆతని రాజకీయపు తెలుగుడల్ని తెలుపుచున్నది. భరతుడు మేనమామ గారినుండి తిరిగి వచ్చినచో రామపట్టాభిషేకాన్ని వ్యతిరేకించునేమో అనడి భయమే దీనికి కారణం. మంచివానిగా పేరొందిన దళరథుడు సైతం కొన్ని ప్రలోభాలకు లోనుకావడం ఆతని రాజకీయ పతనావస్థకు ఈ సంఘటన గుర్తుగా నిలిచిపోయింది.

వారి సుగ్రీవుల యుద్ధంలో తనను చెట్టుచాటునుండి సంహరించిన రాముణ్ణి వారి అధిక్షేపిస్తాడు. దానికి రాముని సమాధాన మిది.

“దుహితా భగినీ భ్రాతుర్భాగ్యా చైవ
తథాస్నుషే
సమయో రమతే తాసామేకామపి
విమూఢభీః
పాతకీ సతు విజ్ఞేయః నవభ్యో రాజభీః
సదా!”
—కృష్ణ-ంధ 2 స. 88 శ్లో.

పుత్రిక, సోదరి, సోదరిపత్ని, కొడుకు మున్నగువారు సమాలు. వీరిలో ఏ ఒక్కరినైనా సరే రిమించినవాడు మహా పాపి. అట్టివానిని రాజులు ఎప్పుడైనూ చంపవచ్చును. ఈ సంభాషణనుండి

ఉత్తరాయణం :

గృహస్థ జీవితం

—డా॥ మిరియాల రామకృష్ణ

పూజ్యశ్రీ జనమంచి కామేశ్వరరావు గారికి.

నమస్కారం. ఒక నాన్నకు తగిన కుమారుడుగా మీరు మీ నాన్నగారు ఎప్పుడో రాసిన “గృహలక్ష్మి” నాటికను ఇప్పుడు వెలుగులోకి తెచ్చి దుణం తీర్చుకున్నారు. ఇది మీరు దుణం తీర్చుకోవడంలా కనిపించినా, నాటికను చదివిన మాలాంటివాళ్ళకు ఏమనిపించిందంటే ఈ తెలుగువాళ్ళు ఆ జనమంచి వేంకట రామయ్యగారికి నిజంగా దుణపడి ఉన్నారనిపించింది.

వారి-రామునితో “సీతను తానే తెచ్చిడి వాడను కదా!” అని నూచించాడు. కాని రాముడు ఈ సలహాను సైతం తిరస్కరించుటే రాజనీతి. వారి చెప్పినట్లు జరిగితే రాముని పరాక్రమం లోకానికి తెలియదు సరికదా! దుష్టశిక్షణ సైతం జరుగదు.

5. ఇతరములు :

రామాయణంలో కవి ప్రత్యేకంగా మధ్యలో ప్రవేశించి ఆనాటి సాంఘిక వ్యవస్థను తెలుపు నూత్నము కొన్నింటిని వివరించాడు. “ఏ కార్యమైనా చెడిన పిమ్మట సవరింపవలసి కాద”నుచు “సహితావేదతి క్రాంతా నుకరా కాచన క్రియా...” (అయోధ్య 50-97) అని వివరించాడు. మరొక సన్నివేశంలో ప్రియంగా మాట్లాడేవారు చాలామంది ఉన్నా హితవులు చెప్పేవారూ లేరు అలాగే వినేవారూ అంతకంటే దుర్లభులనుచు.

‘గృహలక్ష్మి’ని మీ నాన్నగారు 1933 లో రచించారని పుస్తకం చివరివి పేర్కొన్నారు కనుక పాఠకులకు రెండో ప్రపంచ యుద్ధానికి ముందు తెలుగువారి ముఖ్యంగా మధ్యతరగతి ఉత్తమ శిష్టాచార కుటుంబాల-దాంపత్యజీవితం ఇంత హాయిగా ఉండేదన్నమాట అని ఊహించుకునే అవకాశం కలిగింది.

ఉత్తమాదర్శాలను లక్ష్యంగా ఉంచుకున్న జాతీయ గృహస్థజీవనం కాళిదాస భిక్షుకుల కావ్యనాటక ప్రపంచాల్లో ఎప్పుడో ప్రతిబింబించింది. వాటిని-

“సులభాః పురుషా రాజన్ సతతం
ప్రియవాదినః
అప్రియస్యచ పథ్యస్య వక్తా
శ్లోతాచదుర్లభః”
—యోధ. 19-20 శ్లో.

అని వాళ్ళకి చెప్పిన భావాలు ప్రత్యక్షమైన సత్యాలే. ఇట్టి గొల్లకత్తలతో కూడిన సూచనలన్నీ సాటిలేని మేటి విలువల్ని ప్రతిఫలింపచేస్తున్నాయనడం సమంజసం. ఇవి నేటి సమాజానికి అవకాశచరణీయాలు.

* * *
డా॥ చల్లా శ్రీరామచంద్రమూర్తి,
లెక్చరర్,
57-1-28, కరణం పిఠి,
పటాచల, విజయవాడ-520 006.

దేశకాల వరిస్థితుల ప్రమేయం లేకుండా కూడా చదువుకుని స్పందిస్తూ ఉంటాం.

కానీ భారతీయజీవితం అంగేయాల సాంస్కృతిక సాంగత్యంవల్ల ఎన్నో మార్పులు పొందింది. అమరకణాలు దాంపత్య జీవితంలోకి కూడా ప్రాకి వచ్చాయి. కానీ శుద్ధ భారతీయ వ్యక్తిత్వం నిలుపుకునేందుకూ మన జాతీయోద్యమం, పునరుజ్జీవనోద్యమం దోహదం చేశాయి.

గురజాడవారి సాహిత్యంలో ఈ కొత్తపాతల మేలుకలయిక బాగా ప్రతిబింబించింది. ఇదంతా 1933 కు ముందు సంగతే.

మీ నాన్నగారు 1872లో పుట్టి 1933లో కన్నుమూశారు కనుకనూ ఆంగ్ల సంస్కృత ఆంధ్ర సాహిత్యాలను ఊణంగా అకళించుకుని, ప్రయోగాత్మకంగా రచనలు చేయాలని నిర్ణయించుకున్నారు కనుకనూ ఎన్నో మేలిరచనలు చేశారు. త్రిదశి, శ్రయి నిజంగా మహోన్నతమైన రచనలు. వాటిని చదువుతూ ఎంతో చకితుడ్ని అయిఉన్నాను. ఇంతలో మీరు ఈ గృహలక్ష్మిని కూడా ప్రేమగా నాకందించారు.

మీ నాన్నగారు సంస్కృత నాటకాలను, కావ్యాలను తెలుగు తేటదనం ఉట్టిపడేలా అనువదించారంటే ఎంతగా అనున్మజనశీలం గలవారో నాకిర్థమయింది. అవన్నీ వజ్రాలూ రత్నాలూను. వాటికిప్పుడు విలువకట్టే షరాబు లెవరూ లేరు. మల్లంపల్లి వారు ఆ విషయం నిరూపించనే నిరూపించారు.

ఇకపోతే, ఈ 'గృహలక్ష్మి' నాటిక వస్తువుదృష్ట్యానూ సంవిధానం దృష్ట్యానూ భాషదృష్ట్యానూ కూడా ఉన్నత శిఖరాల నందుకుంది.

ఈ నాటికను చదువుతూఉంటే చదువుతూ ఉన్నట్లుగా కాకుండా ఏ డి. వి. లోనో ప్రణ్యసింగా చూస్తూఉన్న అనుభవం కలిగింది. విజానికి ఆ దంపతుల మధ్య వంటింట్లో మరొకరెవరూ లేరు. కానీ మనమంతా అక్కడ కూచుని అన్నం తింటున్న అమృతాతి కలిగి స్పందించిపోతాం. నోరూరుతూ ఉంటుంది.

ఈ నాటికలో కథావస్తువు ఏమీ లేదు అని ముందు అనిపించినా, నాటిక పూర్తి కావస్తూఉండగా కొత్త తలుపులు తెరుచుకుంటాయి. ఇదీ మరీ నూతన సంవిధానం. ఇలా కథను ఉన్మేషింపజేయడం అనేది ఉత్తమ కళాకవిత్వార్థయుక్తికినికీషోపలం.

కథాకాలపు సూచనకోసం ప్రవేశ పెట్టబడిన శారదాదేవి ఉద్యమ సాహసం, దానికి సంబంధించిన ఉదంతం రచయిత గడుసుపోకడల కొక విదర్భనం. అలాగే శారదాదేవి భర్తవిషయం కూడాను.

చేమకూరనూ అల్లసానీ కోట్ చేసిన ఆ లాయరు గారెవరో ఖటికుడే. లాయర్లకు సాహిత్యంతో అంత సన్నిహిత సంబంధంఉన్న రోజులవి నిజమే. ఆ లాయరుగారు మధ్యమధ్య చెప్పే ఎవీ సోడ్లు బహుదిత్రం. ఆయనకు క్రీడలంటే వల్లమాలిన అభిమానం ఉందనీ తెలుస్తుంది. ఇలా ఆయనపాత్ర స్వయం

వ్యక్తం కావడం ఈ నాటిక ఉత్తమ శిల్పంగా భాసిస్తోంది.

అలాగే ఈ కథ అంతా రాజమండ్రి లోనే జరిగినట్లు స్ఫురించేలా చేయడం రచయిత తీసుకున్న జాగ్రత్త.

సంసారానుభవాల క్రమం గురించి కథానాయకుడు చెప్పిన సత్యం నిజంగా సంసార వేదాంతంగా ప్రతి గృహస్థుడూ మననం చేసుకోవలసిందే అనిపిస్తుంది.

'అయితే కొంచెం వైశాఖపూజ చేసినావా?' అని గృహస్థుడనడం ఆంధ్ర దేశపు టాచారవ్యవహారాల నెంతో బాగా ప్రతిబింబిస్తుంది.

తెలుగులో ఏకాంకికలు వెలువడే తొలిరోజుల్లో ఇంత చక్కని ఏకాంకిక ఎందుకింతకాలం వ్రాతప్రతిగా ఉండి పోయిందా అనిపించింది. ఇది ఏ పత్రికలో అయినా ముందుగా వెలువడిఉంటే మంచిదే. అన్నీ అందరికీ తెలియవుగా.

మీ నాన్నగారి సాహిత్యాన్ని భద్రంగా ఉంచి, క్రిమేజా ప్రచురిస్తున్న మిమ్మల్ని మనసా వాదా అభినందిస్తున్నాను.

* * *

శ్రీ జనమంచి కామేశ్వరరావుగారు

జనమంచి ప్రచురణలు

బా.బాపూ భవనం

వీరభద్రపురం, రాజమండ్రి-538 105.

* * *

"గృహలక్ష్మి" నాటిక

రచన : జనమంచి వేంకటరామయ్యగారు

ప్రథమ ముద్రణ 1991 జూన్ 1

వెల రు. 10.00

ప్రాప్తి స్థానం :

జనమంచి ప్రచురణలు, రాజమండ్రి-5.

—0—

మనుచరిత్ర పునశ్చరణం-5

పెద్దన గారి "వెన్నెల"

—డాక్టర్ మిరియాల రామకృష్ణ

ప్రవరుడు నిష్క్రమించాడు. వరూ ధివి నిట్టూర్పు విడిచింది. ఆతని అందం ఆమెలో గొప్పముద్ర (impression) వేసింది. ఒంటరిగా నిలబడలేని పరిస్థితిలో పడిందామె.¹ అందుకే ఆక్కడ నుంచి కదలడానికి సిద్ధమయింది.

ప్రవరుడెలా వెళ్ళిపోయాడో ఆమె కర్థంకాలేదు. అతడింకా ఆ అడవుల్లోనే ఉండి ఉంటాడని భ్రమపడిందామె. అందుకే అతడికోసం వెదుకుతూ వెళ్ళి అరిపి పోయి, వెనక్కుతిరిగి వచ్చేసింది. చెలికత్తెలు ఆమె వెనకాలనే ఉంటున్నారు.

ఆ తరువాత ఆమె ఎంతో కుమిలి పోతుంది. ఆమె వేదన, నైరాశ్యంగా మారుతుంది. ఈ మనోభావాలు ఆక్షరరూపం పొందుతాయి అక్షరరూపం పొందిన ఈ ఆవేదనాశకలాలను పెద్దనగారు నాలుగు పద్యాల్లో ఇమిడించారు.² ఈ నాలుగుపద్యాలూ ఈనాటి పరిభాషలో ఒక ఉండకావ్యం లాంటి ప్రక్రియ. ఈ ఉండకావ్యంలో మనల్ని ఆకర్షించేదేమిటంటే దేవతలకన్నా మానవులు ఎంతో గొప్ప వారనడం. ఇదొక చిత్రమైన సత్యం. దేవతలకు మరణంలేదు. మవిషికి మృతి ఉంది. మృత్యువు కూడా ఒక వరమే అనిపిస్తుంది దేవతలకయితే. వరూధిని ఆలోచన చిత్రంగా లేదా.³

మానవులకూ దేవతలకూ రతిసుఖం (Sexual pleasure) సమానమే అనుకుంటుంది వరూధిని. దాంపత్యసుఖంలో తీ పంచుకునే అనందాన్ని గురించి అంచనా వేసుకుంటుందామె.⁴

ప్రవరుని పొందడాన్ని గురించి వరూధిని అల్లకున్న భావనా చిత్రం (imaginative picture) మన కెంతో కుతూహలాన్ని రేకెత్తిస్తుంది. ఈ నాలుగుపద్యాల్లోనే.⁵

వరూధిని దేహస్థితిని పెద్దన వచనంలో వివరించాడు. ఈ వచనం ఆనాటి వచనాంతికొక నమూనా (Specimen) వంటిది. 'వాక్యం పూర్తి కాకుండా వరుగెత్తే వచనం' అని మనం దీర్చిగుర్తిస్తే చాలు.

ఈ వచనంలో వరూధిని నిట్టూర్పులనూ కన్నీటిని చూపుల తీరునూ గమనించగలం మనం. ఏమీతోచని ఆమె తన మణికట్టుమీదికి శిరోజాలమ లాక్కుంటుంది. ఆమెకు చెమటలు పోస్తాయి. పైట జారుతూ ఉంటుంది. ఇలాంటి రూపంగల బొమ్మను చూసిన అనుభూతి (impression) కలిగించడం పెద్దన భావరూప మావధిగా మనంగుర్తిస్తాం.

ఈ రూపంలోని దైన్యాన్ని మనకి హత్తుకునేలా చెప్పడానికి పెద్దనగారిక

పోలిక చూపించాడు. అలనాడు శివుడి కోపాగ్నిలో మవ్వధుడు బూడిదయినప్పుడు రతీదేవి చంద్రుణ్ణి పట్టుకుని ఏడ్చిందట. అలా వరూధిని ఇప్పుడు పూచిన లతాగృహంలోని చంద్రకాంత శిలమ పట్టుకుని ఏడుస్తోందని ఆ పోలిక.⁶

వరూధిని పొందరింట్లో పడి ఏడుస్తూండగా సూర్యాస్తమయమయిపోయింది. ఈ సందర్భాన్ని పురస్కరించుకుని. పెద్దన సూర్యుడు క్రుంగిపోవడానికి కారణాన్ని ఉత్పేక్షించాడు. మవ్వదుడికొక అమాయకురాలిని గురిచేసి. ఒక బ్రాహ్మణాధముడు పారిపోయాడని కోపంవచ్చి నట్లు సూర్యుడెర్రబడిపోయాడని అందులోని భావం.

ఈ పద్యం గురించి విమర్శలోకంలో ఒక సంచలనాత్మకమైన అభిప్రాయం ఉంది. పెద్దన కవిత్వాహృదయం ఏమిటి ఈ పద్యంలో అనేది ప్రశ్ని. వరూధిని చర్యను కవి సమర్థిస్తున్నాడా అనిపించే మాట విజమేమిటి. సూర్యుడు ప్రవరుడి మీద కోపం ప్రదర్శించడంవో ఔచిత్యం ఉందా? మహీసురాధముడు అను పద ప్రయోగం లేకుండా ఈ ఉత్పేక్ష ఉంటే కొంచెమైనా బాగుండేదేమో అనిపిస్తుంది. కానీ ఇక్కడొక విషయం గమనించాలి. ఇక్కడ సూర్యుడు అస్తమిస్తున్నాడు. ఉదయించడంలేదు.⁷

సాయంకాలమయిందే రానీ చీకట్లంకారాలేదు. అందువల్ల అంతా ఎర్రగా ధగధగ లాడుతూ కవిపిస్తోంది ఆ అడవిలో. ఈ ఎర్రదనం విజాలమ (realities) కప్పివేస్తోందని పెద్దనగారు ఒక యధా

ర్థాన్ని (Truth) సోదాహరణంగా మన ముందుంచారు. ప్రపంచంలోని ప్రతిదృశ్యమూత్రిమ (illusion) కలిగిస్తోందా సాయంకాలంలో. గుహల్లో నిద్రించి బైటికొచ్చిన పెద్దపులులకు ఏటిసీరు కూడా ఎర్రగా రక్తంలా కనిపించిందట. రేళ్లకు ఆ నీరెండ దావాగ్నిగా కనిపించింది. ఎర్రదనాన్ని చూసి మునులు తమ కాషాయవస్త్రాలక్కడ ఆరవేయబడ్డాయనుకున్నారు.

ఇంత అద్భుతమైన ఈ వర్ణన ప్రౌఢ పద నిర్భరంగా నడుస్తుంది. పెద్దనకవితా పరిపాకాన్ని మనముందుంచుతుంది కవితా ప్రియులు గుర్తుంచుకోవలసిన పద్యాలలో ఇది ప్రముఖమయిన సీసపద్యం.⁸

పక్షిల గూళ్ళకు చేరుకోవడం, ఎర్రగా కాలిపోయిన రాళ్ళు నెమ్మదిగా చల్లబడటం, ఎండమావులు ఎండిపోవడం, దిక్కుల అందం తగ్గిపోవడం పద్యాలు నిద్రకు ప్రకమించడం వంటి ప్రకృతి పరిశీలనలు. తరువాత పెద్దన వర్ణనలో మనల్ని ఆకర్షిస్తాయి.⁹

లోకంలో ఒక గొప్పవాడున్నంత కాలం అల్పదీ ప్రకాశావికవకాశం ఉండదు. ఆ గొప్పవాడు విష్కమిస్తే, అల్పదీ గొప్పవాడయ్యే అవకాశం వస్తుంది. ఈ లోకసాదారణ విషయాన్ని పెద్దన బాగా గుర్తించాడు. ఈ లోక యారాధ్యాన్ని పెద్దన ఒక చిన్న కందంలో అందంగా వివరించాడు.

ఆ కందంలోని భావం ఇలా ఉంటుంది. నూర్మడు వెళ్లిపోతున్నాడు కనుక చంద్రుడు రావచ్చు నంటూ రాత్రి తన

చూతికల్ని చంద్రుడి దగ్గరికి పంపింది. బహుశా ఆ చూతికలే తూర్పుకి ప్రాకు తున్న సాయంకాలపు నీడలు.¹⁰

సూర్యాస్తమయం తరువాత అంతా చీకటి. ఆ చీకటిలో చక్రవాక పక్షులకు విరహం కలుగుతుంది. అడుచక్రవాకం ఆ విరహంలో పడిన పాట్లను పెద్దన ఎంతో శ్రద్ధగా వర్ణిస్తాడు. బహుశా ప్రతి బిలింతాయని విమర్శకులంటారు. నిజానికిలాంటి వర్ణనలు లేకున్నా, కథసాగి పోతుంది. కానీ కవి తన వర్ణనా నైపుణ్యాన్ని (Descriptive skill) వీలయినంత సార్థకంగా వాడుకుంటున్నాడన్న ఆనందం తప్ప మరేమీ ప్రయోజనం ఈనాడు కనిపించదు.¹¹ ఆ తరువాత పెద్దన చేసిన సంద్యావర్ణన కూడా మార్గకవితారీతులకు (classical trend in poetry) చెందుతుంది.¹²

తరువాత కటికచీకటి ప్రపంచాన్నంత టిసీ ఎలా అలముకుందో పెద్దన చేసిన వర్ణన వక్రక్రిమయం. ఆ వక్రక్రతులు మనకొక విధమైన చిత్రవిభ్రాంతిని కలిగిస్తాయి. ఎంతకాదన్నా ఈ వక్రక్రతులకు గురువు శ్రీనాథుడే అనిపిస్తుంది. అయితే ఈ సీసపద్యపు చివరి ఎత్తుగీతిలో పెద్దన వాడిన దీర్ఘ సమాసంలోని ప్రతిపదం ఒకే హల్లుతో మొదలవడం చక్కనిపద శిల్పానికి విలక్షణమైన ఉదాహరణం. సంస్కృతాలంకారికులు డెచ్చిన పద శిల్పమే కాకుండా, ఇదిప్రపంచ సాహిత్య మంతటా Onomatopoeia గా ప్రసిద్ధికెక్కిన శబ్దాలంకార శైలిలోకి కూడా చేరుతుంది.¹³

యౌవనంలో యువతీయువకుల సౌందర్యదృష్టిని పెద్దన ఇష్టంగా పరిశీలిస్తాడు. ప్రియుడు వస్తున్నాడని తెలిస్తే ప్రియురాలు సింగరం చేసుకోవడం సహజం. అతణ్ని ఆకర్షించి అనుభూతినందుకోవాలని ఆమె తాపత్రయం. ఈ అలవాటును ప్రతిబింబిస్తూరాసిన ఒక కంద పద్యం మనల్ని ఆశ్చర్యపరుస్తుందిక్కడ. ఆమె పేరు తూర్పు. అతనిపేరు చంద్రుడు. అతడు వస్తున్నాడని కబురు తెలుస్తుందామెకు. వెంటనే చిందరవంద రగా ఉన్న నల్లని ముంగురుల్ని ముఖం నుంచి తొలగించి దువ్వకోవాలని ఆమె దంతపుదువ్వైన తీసుకుంది. ఆ దువ్వైనతో ఆమె ముఖం (తూర్పుముఖం) మెరిసిపోయింది. ఇదీ ఆ పద్యంలోని భావం.¹⁴ చంద్రోదయం ఇందులోని అర్థాంతరం (Suggestive meaning)

ఇక్కడినుంచి వెన్నెలరాత్రి అంద చందాల్ని కవిసమయాలను (Conventions of traditional Poetry) ఆధారంగా చేసుకుని పెక్కురీతుల విశ్లేషించి వర్ణించారు పెద్దనగారు.

కళ్లకు కాటక పెట్టుకు భూమిలో పాతిపెట్టబడిఉన్న విధులను కనుక్కోవడం, రాత్రికాగానే పద్మాలలోంచి తుమ్మెదలు మకాం మార్చుకుని పోవడం, విప్పున్నచోట పొగరావడం, కలువలు వికసింపడం, చంద్రకాంత శిలలు కరగడం, చకోరాలు కలుసుకోవడం, నముద్రం పొంగడం, చీకట్లు పోవడం, దిక్కులు ప్రకాశించడం, మన్మథుడి విజృంభణ,

జాతీయోద్యమం వెలవెలపోవడం, నక్షత్రాలు కనిపించడం, వంటి కవినమయాలను వీటిలో గమనిస్తాం. విజ్ఞానికవన్నీ ఒక విధంగా వాతావరణాన్ని (environment) చిత్రిస్తాయి. కథకు పెద్ద ప్రయోజనం కలిగించేలాగ ఉండవని పిస్తుంది.¹⁵

మనల్ని కవి డిహ (Fancy) అక్కడక్కడ విచ్చుతూ ఉండే పద్యాలు కొన్ని ఉన్నాయి ఈ ఘట్టంలో. కాలం ఒక వైద్యుడట. యువకులకతవొక ఓషధిని గుళిక (Capsule) గా ఇస్తాడట. ఆ గుళికలో వెన్నెల నింపబడుతుందట. దాన్ని సేవిస్తే మదనవాంఛ (Sexual desire) పెరుగుతుందట.¹⁶

పెద్దనగారి కవిత్వపు పోకడలు అశ్చర్యం కలిగిస్తాయి. అలా అశ్చర్యకరమైన పద్యం ఒకటి ఈ ఘట్టంలో తగులుతుంది. ఒక చిన్న జానపదకథ (Folk-tale) ను గుర్తుచేసేలా ఉండవి ఇద్దరు రాజులుంటారు. ఒకడి పేరు సూర్యుడు. మరొకడు చంద్రుడు. చంద్రుడు సూర్యుడి మీద దండెత్తాడు. సూర్యుడు భయపడి పారిపోయాడు. అతను కనీసం తన భార్యను కాపాడుకోలేక, వదిలేస్తాడు. ఆమె నల్లబడిపోతుంది పాపం. ఆమె చంద్రుడి వశమయిపోతుంది. అవును చంద్రుడిలో నీలంగా ఉండేమచ్చను చూడండి. ఆమెయే సూర్యుడి భార్య.¹⁷

కల్పన అనేది మనస్సు తాలూకు కళాకలాపం. దానికి సుకుమారమయిన విషాదం తోడయినపుడు గీతమవుతుంది. అలాంటి భావగీతం పెద్దన కవిత్వంలో

కనిపించితే అశ్చర్యపడకండి. అదొక తేటగీతి. లోకంలోని నల్లని వస్తువుల నన్నింటినీ వెన్నెల తెల్లరంగులవిగా చేసిపారేసిందట. కానీ నీడలను (Shadows) అది తెలుపుచేయలేక ఏడుస్తోందట, ఆ ఏడ్పువల్లనే వెన్నెలకన్నీరు కురుస్తోందట. ఆ కన్నీరే మంచు - అంటారు పెద్దనగారు.¹⁸ పెద్దనగారు చేసిన వెన్నెల వర్ణన జానుదెనుగులో వచనంలో కనిపిస్తుంది. ఈ వర్ణనకు సాటిరాద గింది. ఈ వర్ణనే. ప్రపంచంలో వెన్నెలను వర్ణించిన కవులలో పెద్దన నిశ్చయంగా అగ్రేసరుడే.¹⁹

అన్యాయ సూచికలు

1. వయాధిని "అంగభవకోదండోగ్రహర్షిరవ" "భావంపితదైర్య" అయిందంటూ బహుశ్రీహిలో చెప్పనిదే కవికి తృప్తిలేదు. హిమాలయ మేఖల మెటనున్న ఆడవల్లలోక ఆమె బతులుదేరుతుంది. 3వ పద్యం.

2. ఈ నాలుగు పద్యాలూ ఉద్వేగమాల వృత్తాలే. వయాధిని బాధనూ అశాంతిని (suffering and unrest) వ్యక్తంచేసే ఉద్దేశంతో కాక పోతే, కవి వీటిని ద్విత్యాక్షర ప్రాసతో రాయనక్కర్లేదు. 1. అక్కడ వాడు నా తగులమాయడి సేసి 2. కమ్మని కుండనంబు.. 3. చొక్కపుల్రాయమాన్ అనేమాడు వృత్తాలూ ద్విత్యాక్షర ప్రాసతోనే నడుస్తాయి. నాలుగో పద్యం ఎంత తపంబు సేసి జనియించినవారోకా అనేది భిన్న వైఖరిలో సాగుతుంది. ఇందులో బాధ కన్నా నిరాశ వ్యక్తం చేసుబడుతుంది.

3. "ఎంత తపంబు సేసి జనియించినవారోకా మర్త్యభామినుల్ కాంతుడవజ్ఞ

సేసినను గాయము వాయుదురు... ఏన మర్త్యునై చింతల వంతలం జివికి సిగ్గటి తిన్" అనుకుంటుంది వయాధిని. 'మృతి లేని నాడు చెల్వంతయు సూన్య శూన్యమన కత్తిన దీపిక యయ్యె' అని ఆమె నిష్కర్షగా తెలుసుకుంటుంది.

4. చొక్కపుల్రాయమా మిగుల సోయగమా గల ప్రాణనాయకుడు ఎక్కువదశ్యతన రతుల సేకట దీర్చి సమేళ మొప్పగా అక్కన గారవించి ప్రేమ మందగ నోచుకొని స్త్రీయొక్క చక్కదనం గానీ జన్మనంగానీ ప్రాణంగానీ ఎంచుకోసం అని వయాధిని ప్రశ్నించుకుంటుంది. పెద్దన స్త్రీ మనస్తత్వాన్ని చక్కగా విశ్లేషించాడిక్కడ.

5. ప్రవరుడి శరీరం కనుగొందనిది. పరిమళించే బంగారం అది. 'కమ్మని కుండనం' అనేమాట వాడాడు పెద్దన. అతని ముఖం చందమామ నోచు మూసేస్తుందట. "ఇందు బింబమున్ గిమ్మన నీగుహామ" అని ప్రయోగించాడు పెద్దన. వాని కళ్ళు పగ్గాలను జయించాయి అనడానికి "వాని విశచాంబకముల్ శతపత్రైత్రముల్" అంటాడు పెద్దన. ఈ చతుశ్శక్తులున్నాయే వాటినలా వాడుకుంటేనే ఆ అందం.

6. "కుపితహరనయన శిఖిఖా భస్మీ కృత స్మగవిగహళోకంబువంబకి చంచుగు నింబట్టుకొని మడలు రమణి చందంబు నం గుసుమితలతాంతి నికాంతి శశికాంతి వేదికాంతరంబున మేను సేర్పి వివిధ దశాంతరంబుల వేళుచుండె" అని పెద్దన వర్ణన. ఇక్కడ వివిధ దశలు ఆలంకారికులు చెప్పిన దశావస్థలకు మనం సరిపెట్టుకోదగినవే.

7. "తగుణి ననన్యకాంత నతిదారుణ పుష్పశిఖముఖ క్యథాధిరి వివశాంగి నంగ భవు బారిక నగ్గము సేసి క్రూరుడై యరిగ

మహీసురాధముడు అహంకృతితో నని
రోషభీషణ స్ఫురణ వహించెనో యన
నభోమణి చాలె క హయదీధితిక్”

8. “తిరుదరీ కుమార సుప్రసాద కార్తూ
లమల్ రురవారి శోణితశంక ద్రావ...”
అనే సీసపద్యం చూడండి.

9. “శ్రీమల్ గట్టి నభోంతరాశమునఁ
బాటెన్ వడులు...” అనే కార్తూలం.

10. “తరణి యిదె క్రంకుచున్నాడు”
అనే కందం.

11. ఏ విహంగముగన్న నెలుగిచ్చు
చును సారెకును.....

12. రవిబింబపతన దీర్ఘపయోధిగర్భ
నిర్గత శేషఫణి ఛజారత్నరుచియు...

13. “కవిసె మరియును కాళోల
కాలకంఠ కంఠకలకంఠ కరిఘటా ఖంజ
రీట ఘన ఘనాఘన సంకాశగాఢికాంతి
కటిక చీకటి రోదసి గవ్వారమున”

14. “అంతట ప్రాచి నిశాపతి యంతి
కగతుడౌట విని ముఖంబు తిమఃకుంతల
ములు తీర్చగ గొను దంతపు మవ్వెన
యనంగ ధవళిమ తోచెన్.” 20వ పద్యం

15. “మరున కొసంగ కాము” అనే
పద్యం (21) మొదలుకుని, “స్ఫుట
సాగంధిక రాగరుచి” (24) అనే పద్యం
దాకా.

16. ఆరూఢస్థితి చంద్రికా ధవళితా
జాండంబులో.... అనే పద్యం.

17. రాజా లేడవ్వెయై గ్రహరాజా
మీద...” అనే పద్యం. 26

18. కలయ జగమున గలయట్టి నలుపు
లెల్ల... అనే పద్యం. 27.

19. ఈ వర్ణన ఒకానొక ప్రత్యేక
వచన శైలిని సంతరించుకుంది. వెన్నెల
అందచందాల కది ఒక గని లాంటిది.
హిమాలయంమీది వెన్నెల ఎలా ఉం
టుంది? అక్కడి సరస్సులో పూలు,

ఎ ట్ట న క వి త్వ ము - జ న జీ వి త ము

— శ్రీ ముదిగొండ ఈశ్వరచరణ్

(గత సంచిక తరువాయి)

సంఘము :

ఆనాటి సమాజం సాంప్రదాయిక
మైన వర్ణాశ్రమధర్మాలతో కూడు
కొన్నది. అన్ని వర్ణాలవారు పరిస్పర
సదవగానానతో - సద్భావనతో కలిసి
మెలిసి జీవించారు. దేశభక్తి స్వాతంత్ర్య
రక్తి ఆనాటివారికి నరనరాన జీర్ణించు
కున్నది. అన్ని కులాలవారు దేశ స్వాతం
త్ర్యం కోసం తమ సర్వస్వాన్ని అర్పించి
తురుష్కులతో పోరాటం సాగించారు.
అన్ని కులాలవారు తమ తమ ప్రత్యేకత
లను కాపాడుకుంటూనే తమ కులవృత్తు
లకు వ్యతిరేకమైన వృత్తులను స్వీకరిం

ఆ పూలమీద కాసే వెన్నెల, మల్లెల
సువాసనలకు మత్తెక్కి తుమ్మెదలూ,
పుప్పాడి అంటుకోగా మిణుగురు పురు
గుల్లా అవి కనిపించడం, హిమాలయాల
మీద రకరకాల చెట్లు, ఆ చెట్లనుంచి
వీచే చల్లగాలి, పూలు లేకున్నా వెన్నెల
ప్రభావంతో పూలు పూసికట్టే కనిపించే
తీగలూ, వెన్నెలకు సిగ్గుపడి పొదరిళ్లలోకి
దూరే ప్రేయసీప్రియల సరస జీవిత
జీవిత క్రీడలూ వంటివెన్నో దృశ్యాలు
ఈ వచనంలో మనల్ని చకితుల్ని చేస్తా
యి. శృంగారమయ ప్రపంచాని కొక
గవాక్షంలాంటిది వర్ణన.

* * *

డా॥ మిరియాల రామకృష్ణ,

25-6-5/3,

రాజమండ్రి - 5.

(* *)

చారు, ఉదాహరణకు విద్యారసోవృద్ధు
లైన బ్రాహ్మణులు అమాత్యులుగా -
దండనాథులుగా నూతనోన్నతి ఉద్యో
గాలలో ప్రవేశించి రాజకీయంగా కలుకు
బడి సంపాదించి మత-రాజకీయ-సామా
జిక-ఆర్థిక-నైతికరంగాలలో మార్గదర్శ
కత్వం వహించారు. వైఖ్యులు సచివులై-
అమాత్యులై రాజ్యాలను-రాజకుటుంబా
లను పరిరక్షించారు. ధామిని గున్ని పం
టలు పండించాల్సిన గెడ్డు రాజ్యాలను
స్థాపించారు. చాకళ్ళు-మంగళ్ళు-మాల-
మోదిగ మొదలైన అడుగు వర్గాలు కూడా
సమాజంలో సమాచిత స్థానం సంపా
దించుకున్నారు. ధర్మశాలలో - అన్న
సత్రాలలో మాలమోదిగలకు కూడా వసతి
-భోజన సౌకర్యాలు కల్పించబడ్డాయి.
అనులోమ-ప్రతిలోమ వివాహాలున్నచోట
విందులు విశోదాలు కూడా ఉండేవని
ప్రత్యేకంగా చెప్పనక్కరలేదు.

ఆనాటి ప్రేలు-పురుషులు మిక్కిలిరసిక
జీవనం గడిపేవారు. గరిగించు పట్టు
వస్త్రాలు, జలతారు ధోవతులు, బంగారు
ఆభరణాలు - ద్రాక్షరామ భీమేశ్వరుడి
నైనా మోహింపచేసే కస్తూరి, జవ్వాజి
మొదలైన ముగంధ ద్రవ్యాలు వారి నిత్య
జీవితంలో భాగం కంచుకున్నాయి.

ఆనాడు విశేషవ్యాప్తి పొందిన మరో
విశేషం వేశ్యావృత్తి. వేశ్యాగమనం
అన్ని పాపాలకు మూలమని ధర్మశాస్త్రా
లు ఎంత గొంతు చించుకుని అరచినా
సమాజం మాత్రం దానిని పురుషత్వానికి
ప్రతీకగా గౌరవించింది. ఒక్క ఓరుగల్లు
నగరంలో లక్షయాభై వేలకు పైగా వేశ్య

లుండేవారని చెప్పబడింది. వారికోసం ప్రత్యేకంగా ఒక వాడయే వెలసింది. వారు సమస్త విద్యలలో, కళలలో ఆరితేరి రసికులను మురిపింపచేయడమే కాక ఆవసరమైతే గూఢచారిలుగా కూడా ఉపయోగపడేవారని తెలుస్తున్నది.

వేశ్యావృత్తి గోపాలు జూదంకూడా బహుళవ్యాప్తి పొందింది. వేశ్యాగమనంలో, జూదంలో ఏప్పుడే వాదవివాదాలను పరిష్కరించేందుకు ప్రత్యేకంగా ధర్మాసనాలు ఉండేవి.

నాటివారు రసికులు మాత్రమే కాదు పౌరుషవంతులుకూడా! వారి పౌరుషానికి ప్రతిరూపం వారు నిర్వహించిన మేష యుద్ధాలు, వృషభయుద్ధాలు, కుక్కట పోరాటాలు అన్నింటిలోకి వారికి ఆత్యంత ప్రీతిపాత్రమైంది మల్లయుద్ధం. గరిడీ కాలలను నెలకొల్పడం, మల్లాలను పోషించడం, వారిమధ్య పోటీలను పెట్టి వినోదించడం వారికి వినోదం.

రాజ్యపాలన :

ఆవసరాన్నిబట్టి ఏవో కొన్నిమార్పులు చేసుకొన్నా నాటి రాజ్యపాలనా విధానం ముఖ్యంగా మనుస్మృతిమీద-చాణుక్యుని ఆర్థికాస్త్రంమీదా ఆధారపడింది.

రాజు సర్వోన్నతుడు. దైవాంశసంభూతుడు. అతణ్ణి వ్యతిరేకించడం భగవంతుడిని వ్యతిరేకించడమే! ఐతే రాజు నిరంకుశుడు కాదు. స్వార్థపరుడు కాదు. భోగి కాదు. రామరాజ్యం అతడి ఆదర్శం. ప్రజాభివృద్ధి అతడి రాజ్యాంగం (constitution). రాజుకు శరీరం ప్రజ. ఇందువల్ల తన శరీరానికి సుఖసంతోషాలను కలిగించినట్లే అన్ని వేళలా అందుబాటులో ఉండి ప్రజలకు కాంతి-సాధాగ్యాలను సమకూర్చడం రాజు విధి. దీనిని మరిచి స్వార్థపరుడు, ప్రజాకంటకుడైన

రాజును తొలగించే అధికారం ప్రజలకు కల్పించబడింది.

రాజు ప్రధాన కర్తవ్యం దేశాన్ని శత్రువులచారినండి రక్షించడం. ఇందుకు దేశం నలుమూలలా స్థలి, గిరి, జల, వన దుర్గాలను నిర్మించి పటిష్ఠమైన కాపలాతో రాజుకు ఆత్యంతం విశ్వాసపాత్రమైన నాయకులకు అప్పగించేవారు. వీటికి 'నాయంక'రాలని పేరు. కాకతీయుల కాలంలో ఇలాంటి నాయంకరాలు 72 ఉండేవి. ఈ నాయకులు కాంతిసమయంలో వ్యవసాయాభివృద్ధికి, వర్తక వాణిజ్యాల అభివృద్ధికి, పరిశ్రమల అభివృద్ధికి పాటుపడుతూ ప్రజాహిత కార్యక్రమాలను చేపట్టేవారు. యుద్ధసమయాలలో తమ సైన్యంతో రాజుకు సాయపడేవారు.

నాయకుల సైన్యంకాక రాజు రెండు రకాల సైన్యాన్ని సమీకరించుకునేవాడు. మొదటిది మూలబలం. ఇది అన్ని విధాలా సుశిక్షితమై కేవలం రాజుకు మాత్రమే లాభపడి ఉండేది. ఇది రాజు గారి కాశ్వత సైన్యం. రెండవది యుద్ధ సమయాలలో ఆవసరాన్నిబట్టి దినసరి కేతనంమీద నియమింపబడే కైతర గాండ్రు. ఇందులో అన్ని కులాలవారు, అన్ని వర్గాలవారు ఉండేవారు. స్వల్ప కాలిక శిక్షణ పొంది యుద్ధాలలో పాల్గొని, యుద్ధానంతరం పూర్వపువృత్తులను కొనసాగించేవారు.

కత్తులు, బిల్లులు, ధనుస్సులు నాటి ముఖ్యమైన ఆయుధాలు. రాళ్ళు రుక్ష్వాయంత్రాలను కూడా వాడేవారు. ఐతే ఈ యంత్రాలు, ఆయుధాలు తురుష్కులతో పోల్చి చూస్తే బలహీనమైనవని తెలుస్తున్నది. నాటి హిందూ రాజులు, ముఖ్యంగా కాకతీయులు సంఖ్యాబలం మీద ఆధారపడ్డారేగాని. తమ సైన్యాలను అధునికీకరణం చేయడానికి పూనుకో

లేదని సురవరం ప్రతాపరెడ్డిగారి వక్రణ. కాకతీ ప్రతాపరుద్రుడు నవలక్ష ధనుర్వారియై కూడా అల్పసంఖ్యాకులైన తురుష్కుల చేతిలో ఓడిపోవడం రెడ్డిగారి అభిప్రాయాన్ని బలపరుస్తున్నది.

ఆర్థిక వ్యవస్థ :

నాటి ఆర్థిక వ్యవస్థ ముఖ్యంగా వ్యవసాయంమీద ఆధారపడింది. కాకతీయులు పెద్దపెద్ద చెరువులు తవ్వించి నీటిసాగుకు ఏర్పాటుచేసి వ్యవసాయాభివృద్ధికి విశేషప్రాధాన్యం ఇచ్చారు. రాజే కాక మంత్రులు, వండనాథులు, ధనవంతులు కూడా చెరువులను తవ్వించడం ఒక పుణ్యకార్యంగా భావించి వ్యవసాయరంగానికి మేలు చేశారు.

అనాడు భూమి అంతా రాజుదే! నియమితకాలానికి భూమిని ప్రజలకు కాలుకిచ్చేవారు. గ్రామప్రజలంతా కలసి సమిష్టి వ్యవసాయం చేసి రాజుకు పన్ను శం వన్ను కట్టేవారు.

ప్రతి గ్రామానికి ఒక గ్రామపెద్ద ఉండేవాడు. అతణ్ణి 'దశవందంకుడు' లేక 'దశభాసి' అనేవారు. గ్రామాలలో పన్నులు రాబట్టడం, గ్రామప్రజలకు కావలసిన చిన్నచిన్న సౌకర్యాలను ఏర్పరచడం అతడి బాధ్యత. గ్రామ గతుణ కూడా అతడి విధులలో ఒకటి. ఈ సేవలు చేసినందుకు రాజుకు చెందిన పన్నుశంఖంలో దశమ భాగం అతడికి ప్రతి ఫలం ముట్టేది.

వ్యవసాయం తర్వాత ఆర్థికవనరులను సమకూర్చింది వాణిజ్యం. ఆ గోదాల్లో విదేశీ వాణిజ్యం ఎక్కువగా ఉండేది. వర్తకుల సౌకర్యార్థం రేవుపట్టణాలలో, ఇతర నగర చతుష్పథాలలో వస్తువుల పేర్లు, ధరవరలు, రాజుకు చెల్లించవలసిన సుంకాలు వివరంగా ప్రదర్శించేవి. వీటి వల్ల వర్తకులకు, రాణోన్మోగులకు ఎలాంటి

పొరపొచ్చాలు వచ్చేవికావు. ఇందునల్ల తూర్పుదీవులతోనూ, పశ్చిమతీర ప్రాంతాలతోనూ వర్తకం బాగా అభివృద్ధి చెందింది. ఈ వాణిజ్య రంగంలో బాగా పాలుపంచుకున్నవారు కన్నడిగులు. వర్తకంలోనే కాక రాజ్యస్థాపనలోనూ వీరు ఎంతో సాయపడ్డారు. ప్రోలయ వేమారెడ్డికి అవచి దేవయశెట్టి చేసిన సాయం మహత్తరమైంది. ఈ వంశంవారు చందనాగరు కస్తూరి జవ్వజి మొదలైన సుగంధ ద్రవ్యాల వర్తకంలో కాశీయుల కాలంనుండి ఆంధ్రదేశంలో సత్సంబంధాలు నెలకొల్పుకొని కొట్లకు పడగ రెత్తారు.

ఆ గోదాలలో పరిశ్రమలు భారీయైతూన అభివృద్ధి చెందలేదనే చెప్పాలి. దేశవాళీ యుద్ధ పరికరాల పరిశ్రమ నాటి చారిత్రిక అవసరందృష్ట్యా బాగా ప్రాచుర్యం పొందింది. విదేశాలలోనైతే ప్రసిద్ధి పొందింది నాటి చేనేత పరిశ్రమ. ఇవికాక చెప్పుకోతగ్గవి నూనె, బెల్లం, పాత్రలు, సుగంధ ద్రవ్యాలు, ఏకులు వడకటం, అభరణాల తయారీ మొదలైన గ్రామ పరిశ్రమలు. వీటిల్లో నూనె, ఏకులు వడకటం స్త్రీల పరిశ్రమలు.

మొదల, రాగి, బంగారు అభరణాల తయారీకూడా దేశవిదేశీయులను ఆకర్షించిన పరిశ్రమ. నాటి స్త్రీలు కాలి మట్టెలను విరివిగా వాడేవారు. ఓరుగల్లు పట్టణంలో మట్టెల తయారీకి ప్రత్యేకంగా మట్టెలవాడ ఉండేది. ఇది ఈనాడు మట్టెలవాడగా పిలువబడుతున్నది.

ఆనాటి సమాజం మొత్తంమీద అన్ని రంగాలలో తుప్టి, పుప్టి సాధించింది. పాలకులు, ప్రజలు ధర్మబద్ధమైన జీవితాన్ని సుఖకాంతులతో అనుభవించారు.

అయితే క్రీ.శ. 1302 లో ప్రారంభమైన తురుష్కు దండయాత్రలు వారి

శ్రీ కనకదుర్గానందలహరీ -

శ్రీ శంకర భగవత్పాదకృతము

—శ్రీ చిర్రావారి శ్రీరామకర్ప

(గతి సంచిక తరువాయి)

శ్లో॥ పరాభూతి శ్చైకాళిక నయనశీలా

విలాసనా

ద్విసృజ్యప్రాచీనం భువనవినుతం

కార్యకయుగమ్ ।

హరః జేతుం త్వద్భూచ్చల మపర

బాణాసనయగం

స్మగోధతే సర్వేశ్వరి కనకదుర్గే!

భగవతి! ౧౦

సుఖమయమైన జీవితానికి గొడ్డలిపెట్టుగా పరిణమించాయి. తొలుత కాశీ ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తి విజయాలు సాధించినా తురకల దోపిడీలు, గృహదహనాలు, లూటీలు, మానభంగాలు, దోర్జన్యాలు దేశాన్ని కుదిపివేశాయి. క్రీ.శ. 1323 లో ప్రతాపరుద్ర చక్రవర్తి తురకల బండీ కావడంతో పరిస్థితి మరింత క్షీణించి ప్రజలు చెట్టుకొకరు, పుట్టకొకరుగా చెదరిపోయారు, వ్యవసాయం, వర్తక వాణిజ్యాలు, పరిశ్రమలు, కళలు స్తంభించి పారిజీవనం శతధా విశ్లంభమైంది. ఈ పరిస్థితి ఇంచుమించుగా క్రీ.శ. 1330 వరకు నాగి స్వతంత్రాంధ్ర రాజ్యాల స్థాపనతో పరిష్కరింపబడింది.

ఈ చారిత్రిక నేపథ్యంలో ఎఱ్ఱన గారు చేపట్టిన కావ్యాల ఆంధ్రర్యాన్ని, కవితా తత్వాన్ని, ఆయన ప్రదర్శించిన నామాజిక స్వరూపాన్ని అనుకీలించడమే ఈ వ్యాసంయొక్క ప్రయోజనం!

* * *

(సశేషం)

మ. శివఫాలాగ్నులః జేటుగా విడిచెఁ

బ్రాచీనేషు భృగ్యుగ్మమ్

శివునె దాను జయింపగోరి మరలన్

జీవైవత్వద్భృచ్చల

ప్రవరేష్వాసనయుగ్మమంది మరుఁ

డున్ రఃజిల్లఁ బాడంగనో

శివమోహప్రద దృగ్విశేషమహితా!

సేవింతు దుర్గాంబికా!

శ్లో॥ త్వదీయ భూవస్థీచ్చలమదనకోదండయుగళి

సమీపేలిభాజ త్తవ నువిపులం

నేత్రయుగళమ్ ।

విజేతుం స్వారాతిం వికచనవ

నీలోత్పరశర

ద్వయంతేనానీతంఖలు కనకదుర్గే!

భగవతి! ॥ ౧౧

మ॥ వనదుర్గేశ్వరి! లోకమాత! జననీ!

త్వద్భూచ్చలానంగ స

ద్ధనురాసన్న విభాసీ నేత్రయుగ

మాతృద్యష్టి నిర్జింహగా

దనుజారాతికుమార తీవ్రతరయత్నా

నీతమే సంజ్వల

త్యునవేందీ వరబాణ యుగ్మమనుగా

కోభిల్లు దుర్గాంబికా!

శ్లో॥ దోద్రం శ్రమంతం జరథమబలాసాం
ప్రియతమం

జడం సంఖ్యావంతం గమరచలితం

శౌర్యకవికమ్ ।

మనుష్యం కుర్వంతోమర ఓరికృథం

నిత్యసదయః

కటాక్షఃతే కార్యామయి

కనకదుర్గే! భగవతి! ౧౨

మ॥ ధనహీనుల ధనవంతుఁగా, ముదుస
లిన్ దాదాన్య గణ్యాత్ముగా
ననభిజ్ఞున్ సుకవీంద్రుఁగా, సమర
భీతాత్మున్ మహాకూరుగా,
మనుజున్ దైవతనెతఁ జేయు నను
కంపాపూర్ణమా దృష్టుఁన్
ననుబ్రావం దగుగాదె! నన్నుతచిదా
నందాత్మ! దుర్గాంబికా!

శ్లో॥ పురారాతేర్బాణాః కనుమశర
తూణీరగళితాః
నతానాం సత్రాణే నిరవధి సుధా
వీచినిచయాః,
వియద్గంగాభంగా బహుదురితజాలా
వృతిమితాం
కటాక్షస్తే కార్యామయి కనకదుర్గే!
భగవతి! ౧౩

మ॥ శివుపై కాముశరంబులై; నశజన
క్షేమార్హ కృత్యంబులం
దవధుల్లేని సుధాతిరింగిలుబునై
యంహో నిమగ్నాత్మమా
నవసంరక్షణ చేయుటన్ సురనదీ
నవోర్మికామూర్తులా
భవదీక్షానిచయం బూచె నను గృపన్
భాలింపు దుర్గాంబికా!

శ్లో॥ దరిద్రాణాం కల్పద్రుమ
సుమమరందోదక ఝరా
అవిద్యాధ్వంతానాం మరుణ
కిరిణానాం విహృతయాః,
పురాపుణ్యక్రేణీ సులలితలతా
చైత్రసమయాః
కటాక్షస్తే కార్యామయి కనకదుర్గే!
భగవతి! ౧౪

మ॥ ధనహీనాత్ములకున్ సురాగసుమ
జాతంబే మరందంబులౌ
చు, నవిద్యాతమమాన్ గ్రసినంత
రవిలేజోయాపపై యుప్పు స

శ్రీ మద్భాగవత మణిహారము

— శ్రీ దర్ప సూర్యనారాయణ

అధ్యాయం - 2

—* బ్రహ్మదిదేవతలు దేవకీగర్భస్థుడగు
శ్రీకృష్ణుని స్తుతియించుట*—
దేవా ఊమిః :—

శ్లో॥ సత్యవ్రతం సత్యవరం త్రిసత్యం
సత్యస్య యోనిం నిహితం చ సత్యే ।
సత్యస్య సత్యమృతసత్యనేత్రం
సత్యాత్మకం త్వాం శరణం
ప్రపన్నాః ॥ 11
వ్యాస 10-2-28

సీ. సత్యవ్రతుని నిత్య సంప్రపాప్తినాథనుఁ
గాలత్రయమునందుఁ గలుగు వాని
భూతంబు లైదును బుట్టుచోటుగువాని
నైదుభూతంబులం దమరువాని
నైదుభూతంబులు నడఁగిన పిమ్మటఁ
బరఁగు వానిని సత్య భాషణంబు
సమదర్శనంబును జరపెడువానిని
ని స్నాశ్రయింతుమా నీయధీన

ఆ. మాయచేత నెఱుక మాలినవారలు,
పెక్కుగతుల నిన్నుఁ జేరుకొందు
రెఱుంగ శర్యువిబుధు లేక చిత్తంబున
నిఖిలమూర్తు లెల్ల నీవ యంద్రు. 21
పోతన 10-2-89

శ్లో॥ ఏకాయనోఽసౌ ద్విఫలస్త్రిమూల
శ్చతూరసః పంచశిఫ స్షడాత్మా ।
సప్తత్వగష్టవిటపో నవాక్షో
దశచ్ఛనో ద్విఖగో హ్యదివృక్షః॥32

శ్లో॥ త్వమేక ఏవాస్య సతః ప్రనూతి
స్త్యం సన్నిధానం త్వమనుగ్రహశ్చ॥
త్వస్మాదాయా సంవృతచేతనస్త్యాం
పశ్యన్తి నానా న విపశ్చితో యేః 84
వ్యాస 10-2-29, 30

సీ. ప్రకృతియొక్కటి పాదు ఫలములు
సుఖదుఃఖ
ములు రెండు గుణములు
మూఁడు వేళ్ళు

జన పూర్వార్జిత పుణ్యమండాలతకున్
జైత్రంపు సత్కలమూల్
ఘన యుష్మక్కురుణేక్షులన్ నను
గనన్ గాంక్షింతు, దుర్గాంబికా!

శ్లో॥ గజంతో వాహంతః కనకమణి
నిర్మాణ విలస
ద్రథతః ఛత్రంతో బలయుత
భటంతః ప్రతిదినమ్ ।
స్వభక్తానాం గేహంగణ భువి
చరంతో నిరుపమాః

కటాక్షస్తే కార్యామయి కనకదుర్గే!
భగవతి! ౧౫

మ॥ కరులై వాహమాలై సుపుష్పరథ
సంఘాతమ్మలై నిత్యమాన్
వరయోధావళులై స్వభక్త సదన
ద్వారప్రదేశంబులన్
జరియించుంగదె నీదు వీక్షణములొ
జైవాత్మకాభానోనా!
నీరత స్నాపయిఁ బర్వజేయుమా
మహేశీ! హేమదుర్గాంబికా!
(సకేషం)

తగురసంబులు నాల్గు ధర్మార్థ
ముఖరంబు
లెఱిగెడివిధములై దిండియింబు
లాలు స్వభావంబు లాశోక మోహదు
లూర్ములు ధాతువు లొక్కయేడు
పైపార లెనిమిది ప్రంగలు భూతింబు
లైదు బుద్ధియు మనోహంకృతులును

తే. రంధ్రములు దొమ్మిదియుఁ
గోటరములుప్రాణ
పత్రదళకంబు జీవకపక్షియుగముఁ
గలుగు సంసారవృక్షంబు
గలుగఁ జేయుఁ
గావ నడఁగింత రాజ వొక్కరుఁడ
వీన, 22
పోతన 10-2-91

శ్లో॥ విభర్షి రూపాణ్యవబోధ ఆత్మన్
క్షేమాను లోకస్య చరాచరస్య
సన్న్వోపపన్నాని సుఖావహాని
నతామభిద్రాణి ముచుః
ఖలానామ్॥ 84

శ్లో॥ త్వయ్యంబుబాహుభిలసత్త్వదామ్ని
సమాధిసావేశితచేతనైశ్చ
త్వత్పాదపాతేన మహత్కృతేన
వర్తన్తి గోవత్సపదం భవాభిష్॥ 35
స్వయం సమాత్తీర్య నుదుస్తరం
ద్యుమన్
భవార్ణవం భీమ మద్రభ
సాహృదాః ।
భవత్పదాంభోరుహనాక మత్ర తే
నిధాను యాతాః సదనుగ్రహా
భవాన్ ॥
యేఽన్యేఽరవిన్దాక్ష విముక్తమానివ
స్వయన్త భావాదవికుద్ధ
బుద్ధయః ।
అరుహ్య కృచ్ఛేణ వరం వదం తతః
పతంత్యభోఽనావృతయుష్మ
దంఘ్రయః ।

తథా న తేమాధవ తవకాః క్వచిద్
భ్రశ్యంతి మార్గాత్స్వయి
బద్ధసాహృదాః ।
త్వయాభిగుప్తా విచరన్తి నిర్భయా
వినాయకానీకపమార్గను ప్రభోః॥ 36
వ్యాస 10-2-81 నుండి 35

ఆ. మంచివారికెల్ల మంగళప్రద అయ్యుఁ
గల్గరులకు మేలు గానియట్టి
తనువు లెన్నియైనఁ చార్చి
లోకములకు
నేను మెల్లప్రాద్దుఁ జేయుదీవు. 23
క. నీదెసఁ దమచి త్తము లిడి
యేదెసలకుఁ బోక కడకు వెలుక
గలుగువా
రాఁదూడ యడుగుక్రియ నీ
పాదం బనునావకతన
భవసాగరమున్. 24

క. ఎఱిగినవారల మనుచును
గొఱిమోలిన యెఱుక లెఱిగి
కొందఱు నీ పే
లెఱిగియు దలఁపగ నొల్లరు
పలుకు రథోగతులకాడఁబద్ధదళాక్షా.
క. నీవారై నీదెనఁ దమ
భావంబులు నిలిపి ఘనము
భయవిరహితు లై
యేవిఘ్నంబులఁ జెందక
నీవలలెడి మేటిచోట నెగడుదు
రీకా ! 26
పోతన 10-2-92 నుండి 95

శ్లో॥ శృణ్వన్ గుణాన్ సంస్మరయన్
చిన్తయన్
నామాని యాపాణి చ
మంగళాని తే ।
క్రియాను యత్త్వచ్ఛరణారవిన్దయో

రావిష్టచిత్తో న భవాయ
కల్పతే ॥ 39
వ్యాస 10-2-89

నీ నలినాక్ష! సత్త్వగుణంబు నీగాత్రంబు
గాడని విజ్ఞాన కతిత మగుచు
నజ్ఞానభేదకం బగు పెట్టు గుణముల
యందును వెలుగ నీ వనుచుంతిపఁ
బడుదువు సత్త్వరూపంబు నేనింపంగ
సాక్షాత్కరింతువు సాక్షి వగుచు
వాఙ్మనసముల కవ్వలి దైనమార్గంబు
గలుగు నీగుణజన్మ కర్మరహిత

తే. మైనమాపును చేను నత్యనఘబుద్ధు
లెఱుఁగుదురు విన్నుఁ గొల్ప
నూహించుకొనుచు
వినుచుఁ దలఁచుచుఁ బొగడుచు
వెలయువాడు
భవము నొందఁడు నీపాద భక్తుఁ
డగుచు. 27
పోతన 10-2-97

శ్లో॥ దిష్ట్యా హరేఽస్యా భవతః
పదో భవో
భాగోఽపనీత స్తవ జన్మనేశితుః ।
దిష్ట్యాంకితాం త్వత్పదకై
స్సుఖోభవైః
ద్రక్ష్యామ గాం ద్యాం చ
తవానుకంపితామ్॥ 40
వ్యాస 10-2-40

క. భరిణీభారము వాసెను
బురుషోత్తమ యీక నీదుపుట్టువున
భవ
చ్చరణాంబుజముల ప్రాపున
ధరణీయు నాకసముఁ
గాంచెదము నీకరుణన్.
పోతన 10-2-98

శ్లో॥ న తేఽభవన్యోక భవస్య కారణం
విసా విసోజం చ త తర్క
యానుహే ।

భవో నిశోధః స్థితిరప్యవిద్యయా
కృతా యతః స్వయం
భవాశ్రయాత్మని ||
వ్యాస 10-2-41

ఉ. పుట్టువు లేనినీ కథన పుట్టుట
క్రీడయు కాక పుట్టుటే
యెట్లనుడున్ భవాదిదశ లెల్లను
జీవులయం దవిద్య దాఁ
జాట్టుచు నులడుఁ గాని నినుఁ
జాట్టినదింబలెఁ బొంతనుండియుం
జాట్టఁగ లేమిఁ ద్రక్కియలఁ
జొక్కనియొక్కటిఁ వాడు వీశ్వరా! 29
పోతన 10-2-99

శ్లో॥ మత్స్యాశ్వ కచ్చప వరాహ
నృసింహ హంస
రాజన్య విప్ర విబుధేషు
కృతావతారః
త్వం పాహి నస్త్రీభువనం చ
తథాధు నేశ
భారం భవో హర యదూర్తమ
వందనం తే || 42
వ్యాస 10-2-42

మ. గురుపాతీనమవై జలగ్రహమవై
కోలంబవై శ్రీ వృశే
సరితై భిక్షుఁడవై హయానసుఁడవై
హృదేవతాభరవై
ధరణీనాథుఁడవై దయాగుణగఱో
దారుండ్లవై లోకమలో
పరిరక్షించిన నీవ మ్రొక్కెద
మిలాభారంబు వారింపవే. 81
పోతన 10-2-100

శ్లో॥ దిష్ట్యాంబలే కుక్షి గతః పరః శ్రుమా
నంశేన సాక్షాద్భగవాన్
భవాంత నః
మాతూద్భయం భోజనతేయమాహ్నో
గ్లోస్తా యదూహాం భవితా
తవాత్మజః || 43 వ్యాస 10-2-43

కవయిత్రమణి కీ. శే. శ్రీమతి కల్లూరి విశాలాక్షమ్మ

—శ్రీమతి కల్లూరి సతామహాలక్ష్మి

శ్రీమతి కల్లూరి విశాలాక్షమ్మగారు
జీశే॥ కవిసార్వభౌమ శ్రీపాద కృష్ణ
మూర్తికాస్త్రీగారి పుత్రిక. రాజమండ్రి
నివాసము. బాల్యములో తలిదండ్రుల
గారాబముచే మూలము సరిగా వెళ్ళ
నిచ్చేవారుకారు. అప్పుడు స్త్రీవిద్యా
ప్రాముఖ్యత తక్కువ. అయినా ఆమె
తండ్రిగారికి స్త్రీవిద్య అన్న యిష్టమే.
గారంతో కుమార్తె విద్యపట్ల శ్రద్ధచూప
లేదు. అయినా చిన్ననూ్కులుకు పంపే
వారట. 2, 8 తరగతులు మాత్రమే చది
వారు. పరీక్షల కసలు వెళ్ళనేలేదు. పరీ
క్షల సమయంలో ఒంట్లో ను స్త్రీయో,
ఈరిలో లేకపోవుటయో జరిగేది. ఆమె
చదువు వానాకాలం చదువయింది. తండ్రి
గారికి తెలుగు చదివించాలని ఉండేది.
ఆమెకు ఆటపాటలతోను, మాటలతోను

మ. రిల్లీ ! నీయుదరంబుతోన బృధాన
శూరుషుఁ డున్న వాఁ
డెల్లి పుట్టెడిఁ గంఠుచే భయ మింత
లేదు నిజంబు మా
కల్లవారికి భద్ర మయ్యెడు నింక
నీకడు పెప్పుడుం
జల్లగా వలె యాదవావలి సంతసం
బునఁ బొందఁగన్. 81
పోతన 10-2-108

* * *

అదార్య దర్పా సూర్యనారాయణ
రాజమండ్రి

.....

కాలక్షేపం చేయుట కిష్టముండేది కాదు.
నూ్కులుచదువు తప్పువయినా చక్కగా
వ్రాయడం, చదవడం అలవడింది. స్కూల్లో
చెప్పిన వట్టు డ్రాయింగు ఆభ్యాసం చేసు
కున్నారు. తరువాత 12 సంవత్సరములు
నూ్కులు మానేశారు. తండ్రిగారు పెండ్లి
చేశారు. శ్రీమతి భాస్కరరావుగారను
పండితుని రప్పించి అమ్మాయికి తెలుగు
బాగా నేర్పమని కాస్త్రీగారు నియమిం
చారు. ఆయన ప్రతి దినం వచ్చి ఆంధ్ర
నామ సంగ్రహంలోని దేవవర్గంలోని
ఒక పద్యం చదివించేవారు. మరునాడు
అప్పచెప్పుకునేవారు. గ్రుడ్డిగా చదివి
అప్పచెప్పేవారట. భాస్కర రామాయ
ణంలోని ఒక పద్యం చదివి అర్థం చెప్పే
వారు. ఆరు మాసములకు భాస్కర
రామాయణంలో 2, 8 కాండలు, ఆంధ్ర
నామ సంగ్రహములో దేవమానవర్గులు
అయినవట. తరువాత ఆటవెలిది పద్య
గణములు నేర్చి కొంచెం తెలికాక,
భాస్కరకాస్త్రీ గారామెను ఒక పద్యం
వ్రాయమన్నారు. ఆలోచించి ప్రపంచ
ములో ప్రతి వస్తువు భస్మమైపోతుంది
వజ్ర మొక్కటి మాత్రం భస్మమవుదని
నూ్కుల్లో టీచరుచెప్పిన మాటలు గుర్తుకు
వచ్చి యిలా పద్యం వ్రాశారు.

ఆ. వసుధలోని వెల్ల భస్మమైపోయిన
వజ్రమొకటి కాదు భస్మమరయ
బసిడి యేనియునగు పచ్చ
యేనియు నగు
నాగవార రజిత నగవిహార.

ఇది ఆమె మొదటి పద్యం. నాలుగవ పాదం యేంప్రాయాలో తెలియక ఆంధ్ర నామ సంగ్రహములోని ఒక పద్యపాదం వేసినారట. నాలుగవ పాదం సంగతి శ్రీ భాస్కరకాస్త్రీగారికి చెప్పి తను వ్రాసిన అటవెలది పద్యం చూపినారట. భాస్కరకాస్త్రీగారు ఆ పద్యాన్ని శ్రీ కృష్ణమూర్తికాస్త్రీగారికి చూపిన, వారు నవ్వకొని యిలాగే నేర్పండన్నారట. తర్వాత కందపద్యం వ్రాయడం నేర్పారట. గోపాలశతకం వ్రాయమనిరట. కొన్నిటికి తప్ప అన్నిటికి మేటరు వారే యివ్వగా దినమున కొక పద్యం వ్రాసి చూపుచు త్వరలో పూర్తిచేయగా తండ్రిగారు అచ్చువేయించిరట. మచ్చుకి ఒక పద్యం

క॥ శ్రీలక్ష్మీహృదయేశ్వర

నాళిక భవార్చితాంఘ్రి నలినదళాక్షా
పాలిక కుభనాయక కుభ
మాలా శ్రీరాజ్యహేంద్రపుర
గోపాల

ఇదియే ఆమె తొలిసారిగా వ్రాసిన పుస్తకము.

ఇంతటితో క్రయివేటు చడువు పూర్తయింది. చదువుపై ముందు శ్రద్ధలేదు. తరువాత ఇంగ్లీషు నేర్చుకున్నారు స్వయం కృషితో. తరువాత పద్యరచనమీద ఆసక్తి యొక్కువై భాస్కర రామాయణంలో పద్యములు చదువుతూ, ఏ పద్యమున కేయే గణములో తెలిసికొని పద్యములు వ్రాయట ప్రారంభించిరట. ఏ విషయమైనా తండ్రిగారి నడుగుటకాని, వారు చెప్పటకానీ యెప్పుడూ జరగలేదట. ఆయనంటే ఇంగ్లీష్ అందరూ భయపడేవారు. ఆయన పైకట్టు కనపడేనారు కాని ఆయన మనస్సు నవ్యనవనీత సమానం. ఒక నాడు యింటికి వచ్చిన మిత్రునితో కుమార్తెను చూపి అమ్మాయి

తెలుగులో కొంచెము పరిశ్రమ చేయుచున్నదని చెప్పినారు. వారప్పుడు ఆమెను చూచి ఆనందించి అప్పకవీయము అను పుస్తకము బహుకరించి వెళ్ళినారట. ఆమె ఆ పుస్తకమువలన చాలావరకు వృత్తములు, గణములు వగైరాలు తెలుసుకున్నారు. చిన్నపద్యము లెల్లచు శబ్దార్థములుగూడ స్వయంగా తెలుసుకొనువారు. అమ్మాయి కవిత్వం వ్రాస్తుందని యింటికి వచ్చినవారికి తండ్రిగారు చెప్పగా వారేదో సమస్య నిచ్చి పూరించమనడం, అలాగే చింతలోపలే యెంతసేపు అని తండ్రిగారు తొందర చేయడం, తరువాత భయంతో సమస్యలు చక్కగా పూరించేవారట. కాస్త్రీగారు కుమార్తెను చంద్రమతీ చరిత్రమును పద్యకావ్యముగా వ్రాయమని చెప్పగా ఒక వచన కావ్యం ఆధారంగా చంద్రమతీచరిత్రము 200 పద్యములలో వ్రాయగా ఒక పత్రికలో అచ్చువేసినారట. ఆమె భర్త శ్రీ కల్లూరి గుబ్బారాయుడుగారు గుంటూరులో పనిచేయుచుండెడివారు. ఆ దినములలో శ్రీ రాజ్యల రాజావారి భార్యవారి అమ్మమ్మగారింటికి వచ్చిరి. శ్రీ రాజావారు కాస్త్రీగారికి సన్నిహితులు కావున వికలాక్షమ్యుగారు వెళ్ళి రాణీగారి దర్శనముచేసి చంద్రమతీచరిత్రమును గోపాల శతకమును యివ్వగా ఆమె సంతసించి యా. 116 లతో పట్టుచీరలు, రవికలు, పసుపు కంకుమలు, ఫలపుష్పములు ఇచ్చి సన్మానించిరట. రాజ్యలక్ష్మీ పరిణయమును వ్రాయమని చెప్పగా వేదాద్రిలో రాజ్యలక్ష్మీదేవికిని శ్రీ లక్ష్మీనరసింహ స్వామివారికిని జరిగిన కల్యాణమే కథావృత్తాంతముగా విదాక్వాసముల కావ్యమును గుంటూరులోనే రచించిరి.

రాజమండ్రి వాస్తవ్యులు శ్రీ న్యాపతి గుబ్బారావుగారి చరిత్రను శ్రీ కాస్త్రీగారు వ్రాయగా, వారు సంగ్రహ భార

తముకూడా వ్రాస్తే అచ్చు వేయిస్తామని చెప్పినారట. కాని కాస్త్రీగారట్లువ్రాయుటకు యిష్టపడలేదట. ఆ సంగతి విన్న వికలాక్షమ్యుగారు జంకతూ తండ్రిగారి వద్దకు వచ్చి సంగ్రహభారతం నేను వ్రాస్తానని చెప్పినారట. ఆయన కస్సుమటూ "ఏమిటి భారతమంటే తేలిక అనుకున్నావా, యిలాంటి వెట్టి ఆలోచనలు పెట్టుకోకు. నీవు వ్రాయలేవు" అన్నారట. భారతమంటే మహాసముద్రం ఈడడం-మహాకష్టం అని ఊరుకున్నా, భారతం వ్రాయాలనే కోరిక బలమయిందట. తండ్రిగారికి తెలియకుండా వ్రాసిచూపాలనుకున్నారు. తరువాత మంచికోజానకుచిగా దైవప్రార్థన చేసి కొబ్బరికాయ కొట్టి ఒక వచన భారతాన్ని ఆధారంగా చేసుకుని భారతం వ్రాయడం ప్రారంభించారు. ఆరంభ పద్యం-

జనమేజయ భూరమణుడు

అనఘుడు జనవినుత సర్పయాగము

సాంతం

బొనరించి భారతంబును

వినవేడుక కలిగియుండె విజ్ఞానమునన్.

తరువాత ఏ ఊరిలో ఏ యే పర్వాలు వ్రాసినది యిలా వ్రాసుకున్నారు.

రాజమహేంద్రవరమున భారతకథా

మృతమును వ్రాయగా మతిదలంచి గుంటూరు పురమున గూరిమితో నాది

పర్వము సాంతము వ్రాసియుంటి

నవల నెల్లూరున నాసభారణ్య వి

రాటపర్వంబుల వ్రాసియుంటి

నొనర బళ్ళారిలో నుద్యోగమును భీష్మ

మును ద్రోణపర్వములను రచించి

కర్ణ కల్యణస్తాపికములు కామినుయును

కాంతిపర్వము మతీయనుకాసునికము

నశ్వమేధమాశ్రమవాస మమలమాస

లమును మతీ మహాప్రస్తానికమును వ్రాసి,

యవలస్వర్గారోహణ పర్వమును రచించి

అ॥ పదియనెన్నిదైన పర్వసంగ్రహముల
భారతామృత మనుపేర వ్రాసి
నీకు భక్తితోడనే సమర్పించితి
దీని జిత్తగింపు దేవదేవ.

మందు ప్రార్థనాపద్యములలో ఆమె
తండ్రిగారిని గురించి యిట్లు వ్రాసిరి.

“ఘనదై తా గవిరాజునై సుగుణియై
భ్యాసప్రకాశించుచున్
దీనపేరన్ రచించి ధారతము నీచాత్రీ
తలం బందు బే
ర్మిని బెంపొండెడు నట్టి సత్కివి వరున్
శ్రీపాద కృష్ణాఖ్యు నా
జనకున్ భక్తిభజింతు సంతత
నమస్కారంబు లర్పించుచున్”

తర్వాత ఈశ్వరార్పణముగా నాశ్వా
సాంతములలో ఈవిధంగా వ్రాసుకు
న్నారు. మచ్చుక

చ. తెలియవు మంచి చెడ్డలవి దేవవరేణ్య
నినుం భజించుటే
తెలియదు బాలభావమున దివ్యమయం
బగు భారతంబులో
గలిగిన సత్కథాక్రమము గైకొని వ్రాసితి
నీకొసంగితిన్
జెలువుగ స్వీకరించి ననుజేకొని ప్రోవుము
చంద్రకేళరా.

ఉ. నాయనగారు భారతము నాగరభాష
దెనుంగు జేసియున్
వ్రాయుగ దాని గాంచియును
భారతమునం గడు సంతసించి నే
వ్రాయదలంచినా నిటులు భారత
కావ్యము సంగ్రహంబుగా
నా యపరాధముల్ సయిచి నన్నకు
బ్రోవు శివానుపేశ్వరా.

సంతోషముతో భారత కథామృతా
న్ని పూర్తిచేసి తండ్రిగారికి చూపగా

వారు అమితానందము పొంది ఆ గ్రం
థాన్ని అచ్చు వేయించినారు.

మరికొంత కాలానికి కడప పట్టణంలో
ఉన్నప్పుడు భాగవత కథామృతం అను
పేరుతో భాగవతాన్ని రచించినారు.
అందులో ఒక పద్యం-

ఉ॥ అన్యముమాని కృష్ణపరమాత్ముని
దివ్యకథామృతంబు సా
జన్యత గ్రోయవారలను పారసనాథుడు
సర్వలోక స
న్మాన్యుడు ప్రోచువాడగుట మానవ
నాయక నిమనంబులో
నన్యముమాని కేశవపదార్చన
జేయుము ధేలుగల్గెడిన్.

తర్వాత రామాయణ కథామృతాన్ని
రచించినారు. అందులో-

ఉ॥ రాముని సచ్చరిత్రమును వ్రాసిరి
మాన్యు మహాత్ములెందరో
రాముని దివ్యకావ్యము ధర్మాస్థలి
వేదనికాదు సేను శ్రీ
రామునియందు భక్తినిటు వ్రాసి
తదర్పణ చేసియుంటి మా
రాముడు దీని గైకొని నిరంతరము
న్యము బ్రోచుగావుతన్.

పదివేలకు పైగా పద్యములతోనున్న
భారత, భాగవత, రామాయణ కథా
మృత కావ్యములేకాక కథలు, శతకములు
మొదలగునవి 310 పుస్తకములకు పైగా
శ్రీమతి విశాలాక్షమ్మగారి రచించి యున్నా
రు. భాగవత కథామృతం అచ్చయినది.
ఇంకనూ ఎన్నో అమూల్యములే.

శ్రీమతి విశాలాక్షమ్మగారు ఏ విషయ
ముపై నైనను గద్యపద్యములు వ్రాయ
గల స్తోమతు కలవారు. కాని సభలలో
మాట్లాడుటకు జంకేవారట. బెజవాడ
లో నున్న త్రిలింగ విద్యాపీఠం వారైన

శ్రీమతి కాంచనపల్లి కనకమ్మగారికి విశా
లాక్షమ్మ గారంటే మహాప్రీతి. బెజవా
డకు పిలిపించి పితం తరిగిన యా.116లు
యిచ్చి సత్కరించి ‘కవయిత్రీమణి’ అను
బిరుదము యిచ్చిరి. వారితోబాటు సభ
లకు తీసుకుని వెళ్ళేవారట. బెజవాడ రేడి
యోలో పలుమార్లు అనేక విషయముల
మీద ప్రసంగములు చేసియున్నారు. శ్రీ
ఆన్నవరక్షేత్రమహాత్మ్యము శ్రీ సింహా
చలక్షేత్ర మహాత్మ్యములు వ్రాసి ఆయా
దేవస్థానముల కందచేసినారు. శ్రీ సత్య
నారాయణస్వామి, శ్రీ నరసింహస్వామి
కల్యాణోత్సవములలో దేవస్థానముల
వారు విశాలాక్షమ్మగారికి చెరి 116 లు
యిచ్చి సత్కరించెడివారు. గుడివాడ
భారతీ సమితి వారు ఆమెను ఆహ్వానించి
నూతనవస్త్రములు ఫలపుష్పదులుయిచ్చి
సత్కరించారు. పామర్రులో భారతీయ
సమితి వార్షికోత్సవములకు అధ్యక్షురా
లిగా నియమించి గౌరవించారు. ఏలూరు
వెంకట్రామా కంపెనీ శ్రీ యీదర వెం
కట రావుగారు భారతభాగవత రామా
యణములను క్లుప్తంగా వచనకావ్యా
లుగా వ్రాయమనగా ఆరు మాసములలో
వ్రాసియిచ్చిరట. వారు అవి అచ్చువే
యించి శ్రీ విశాలాక్షమ్మగారికి ప్రతిసంప
త్సరము యా 316 యిచ్చెడివారు.

భర్తగారు రిటైరయిన తర్వాత విశా
లాక్షమ్మగారు రాజమండ్రిలో తండ్రిగారి
వద్దకు వచ్చినారు. పుత్రసంతానం లేని
తలిదండ్రుల బాధ్యతలు, ఇంటివిషయాలు
అన్నియు చూసుకునేవారు. కాస్త్రీగారి
జన్మదినోత్సవాలకు ఎందరో కవి పండి
తులు వచ్చేవారు. వారందరికీ తగురీతి
సౌకర్యాలు చూచి అందరిచేత మన్నన
లందేవారు. వాళ్ల స్వజనానికి ఆమె
అంటే యెంతో ప్రీతి. ఎవరు వచ్చినా
అన్నంపెట్టి పంపే అలవాటు కాస్త్రీ
గారిది. ఇంట్లో ఉందో లేదో, చూచు

కునేవారు కారు. అన్న వికలాత్మమృ
గాలే చూచుకునేవారు. కాస్త్రీగారు
గతించిన తరువాత కూడా ఆమె ఏ
లోకం రానీయకుండా వారి వర్తకులు
జయంతులు ఘనంగా జరిపించేవారు.
వచ్చిన పండితులకు, బంధువులకు, మిత్రు
లకు అందరూ భోజనసౌకర్యాలు సమ
కూర్చేవారు. కాస్త్రీగారికి కొడుకులు లేని
లోకం తీర్చేవారని అనుకునే వారంతా.

వికలాత్మమృగాయ రచించిన భాగవత
కథామృతముపై విగ్నాన్ శ్రీ వెంపరాళి
మూర్యసారానుకాశాస్త్రీగారు.

కా. అమ్మ కృష్ణ కవీంద్రనందిని
వికలాత్మమృ నీపుణ్య మే
మహ్య భారతసారమెల్ల
మానుపద్యంబందు నిర్మించు మా
గ్నాన్ వీడక నేడు భాగవత
సారంబెల్ల నాంధ్రోక్తి గా
వ్యమృత్ గూర్చితి తాతపాదుల
పదాబ్జ ద్వంద్వ మల్లంచుచున్.

అని ప్రశంసించిరి.
శ్రీ కోగిరి దుర్గామల్లిఖార్జున రావు
గారు కూడా

అ॥ వ్యాస రచితమైన భాగవతంబును
సులభశైలితోడ బెలుగు చేసి
ఆంధ్రపాఠకులకు నందించుచున్నావు
పాఠకుల నుతులను నిడయగలవు

అ॥ పుట్టినంటికి మఱి మెట్టిన యింటికి
మోచుగా యశంబు బెచ్చిసావు
ఆంధ్రదేశమందు నాదర్శ మహిళవై
అందుకొనుము నాగు వందనములు
అనిప్రసాదింపన్నారు.

1971లో రాజమండ్రిలో ఆంధ్రరచ
యిత్రుల సభ మొనెరిపిత్ ప్రేడియంలో
జరిగింది. దానికి వికలాత్మమృగారిని పిలిచి
నారు. శ్రీమతి డోలయ్యల లక్ష్మీకాంతమ్మ
గారి ఆధ్యక్ష్యతన మూడుగోడలపాటు
జరిగిన ఈ సభలలో ఎండకో పాల్గొని

పే ర డీ లు

—శ్రీ ఐతా చంద్రయ్య

~~~~~

వతి మెచ్చిన సతివచ్చును
సతివచ్చును సుబరమున, సవారి జేయున్
సుతులొత్తురు వరుసలుగా
మతిబోవును పతికి యపుడు,
మహానుభావా!

అప్పెక్కిన కొప్పెక్కును
కొప్పెక్కును కొసరి కొసరి,
కొంపలు ముంచున్
అప్పుడుగిన గొప్పుడును
కప్పల తక్కుడిగ మారి, కటకటబెట్టున్.
కోరకు రాజకీయమును
పొరకు నీనిమాలవెంట, ఫలితము శూన్యం
దూరకు ప్రాంతీపాపుల
తేరగ వస్తేను దినకు, తీపినిగూడా!

* * *
ఐతా చంద్రయ్య
4-4-11, హయిత్ పురా
సిద్దిపేట-502 108.
మెదక్ జిల్లా

వారి వారి స్వీయకవికలను చదివిరి. అంద
రిని సన్మానించారు. తరువాత కొద్దిగోడ
లలో భాగవత కథామృత గ్రంథము ఆ
విష్కరిణ సభ జరిగినది. తర్వాత రాజ
మండ్రిలోను, శ్రీరంగపట్టణంలోను, శ్రీకా
కుళంలోను ఆమెకు సన్మానాలు జరిగినవి.
1978 లో హైదరాబాదు ఆంధ్రప్రదేశ్
సాహిత్య అకాడమీలో ఉత్తమ రచ
యిత్రుగా, కార్తదా పరిషత్తు సభలో డా.
బెజవాడ గోపాలరెడ్డిగారిచే రూ. 116
లతో సన్మానింపబడ్డారు.
శ్రీ వికలాత్మమృగారికి కుమారుడు,
కుమార్తె, మనుమలు, మనుమరాండ్రు
ఉన్నారు.

మహిళ నాడు-నేడు

—స్వామిశ్రీ

~~~~~

బ్రహ్మ నిష్ఠు శివుల స్వాపలుగా మార్చి
గోరుముద్దలు పెట్టు కొమ్మయొకతె
కాలుని (ఎ)దిరించి కాళంబును జూపి
పతిచేవమలబొందు పడతి యొకతె
అగ్నికుండములోన హాయిగా దుమికియు
తలవూపు వాడని తరుణి యొకతె
పతిదేవు ప్రాణముల్ పనిమేర నిల్పగ
అంకుమంతుని నిల్పు అతివ యొకతె
ఎందరెందరోను యింతులు జనియించి
భరతమాత కడుపుపండి నాడు
నేడు జూడ మహిళ నిండకు బాత్రమై
భారతాంబ బ్రతుకు భారమయ్యె.

* * *
స్వామిశ్రీ
ఖండివరం,
(వయా) కె. జె. పురం,
వికాఖ జిల్లా.

వలంబోట్ల సన్మానాలందుకుని అందరి
చేత మెప్పులనందుకొని, తల్లిదండ్రుల
ముగం తీర్చికొని కాశ్యత కీర్తి సంపన్ను
రాలైన శ్రీమతి వికలాత్మమృగాయ 78
సంవత్సరాలు జీవించి 1977 సంవత్సరం
డిశెంబరు 31వ తేదీన కీర్తి శేషులై నారు.

* * *
కల్లూరి సీతామహాలక్ష్మి
14-86-8
కృష్ణనగర్
వికాఖపట్నం-2
0—0

